

Využití školní zahrady ve volnočasové pedagogice se zaměřením na pracovní činnosti

Bakalářská práce

Studijní program:

B7505 Vychovatelství

Studijní obor:

Pedagogika volného času

Autor práce:

Karolína Čáповá

Vedoucí práce:

Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Zadání bakalářské práce

Využití školní zahrady ve volnočasové pedagogice se zaměřením na pracovní činnosti

Jméno a příjmení: **Karolína Čápková**
Osobní číslo: P19000481
Studijní program: B7505 Vychovatelství
Studijní obor: Pedagogika volného času
Zadávací katedra: Katedra primárního vzdělávání
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Navrhnout sérii tvůrčích úkolů pro mimoškolní aktivity na školní zahradě.

Metody:

- rešerše odborné literatury
- metodická příprava série úkolů, jejich pilotní ověření a evaluace
- grafické zpracování praktické části pro využití v praxi

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

DANIŠ, Petr. *Tajemství školy za školou: Proč učení venku v přírodě zlepšuje vzdělávací výsledky, motivaci a chování žáků*. Ministerstvo životního prostředí, 2008. ISBN 978-80-7212-631-6.

CHMELOVÁ, Štěpánka. *Pěstitelství na ZŠ I. Didaktika výuky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. ISBN 978-80-7394-221-2.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

Vedoucí práce:

Mgr. Zuzana Pechová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

14. dubna 2021

Předpokládaný termín odevzdání:

1. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

13. července 2022

Karolína Čáповá

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Zuzaně Pechové, Ph.D. za odborné vedení práce, za její cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala ředitelce Mgr. Zdeňce Hrnčířové a celému kolektivu základní školy v Janských Lázních za poskytnuté prostředí, vstřícný přístup a odborné rady. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům za umožnění studia a podporující přístup.

Anotace

Tato bakalářská práce si klade za cíl představit školní zahrady a pracovní činnosti, které přispívají k jejich budování. Práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část práce přibližuje stručnou historii školních zahrad, trendy a požadavky na současné školní zahrady a výchovu v nich, současně také představuje instituce, které pomáhají s jejich rozvojem. V neposlední řadě teoretická část uvádí důvody, proč jsou školní zahrady tak důležité, jaký vliv má příroda na člověka a jak se mění naše chování kvůli nedostatku zeleně kolem nás. Praktická část představuje konkrétní činnosti, které slouží pro budování školních zahrad a jsou vhodné pro pedagogy i děti. Obsahuje jejich metodickou přípravu, pilotní ověření, evaluaci, ale i grafickou podobu pro využití v praxi.

Klíčová slova: metodika, pracovní činnosti, školní zahrada, volnočasová pedagogika, zájmová činnost

Annotation

The aim of this bachelor thesis is to introduce school gardens and crafts that contribute to their constructing. The thesis is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part describes a brief history of school gardens, trends and requirements for current school gardens and education associated with them, it also introduces institutions that help with their development. Last but not least, the theoretical part presents the reasons for the importance of school gardens, the influence of nature on men and the changes of our behaviour due to lack of green space around us. The practical part presents specific crafts that are used for constructing school gardens and are suitable for teachers and children.

Key words: methodology, crafts, school garden, leisure time, leisure activity

Obsah

Seznam obrázků	11
Seznam použitých zkratk	12
ÚVOD	13
TEORETICKÁ ČÁST	14
1. ŠKOLNÍ ZAHRADA	14
1.1 Historie školních zahrad	15
1.3 Podpora školních zahrad	16
1.4 Využívání školních zahrad.....	17
1.5 Vybavení školní zahrady	18
1.6 Proč jsou školní zahrady důležité	20
1.6.1 Odcizování člověka přírodě	21
1.6.2 Pozitivní vliv přírody na člověka.....	22
1.7 Vliv nedostatku zeleně na člověka.....	24
2. PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	24
2.1 Pedagogika volného času jako vědní obor.....	25
2.2 Volný čas	26
2.3 Osobnost pedagoga volného času, vychovatele.....	27
2.4 Funkce výchovy ve volném čase	27
2.5 Zájmové vzdělávání	28
2.5.1 Zařízení pro zájmové vzdělávání	28
3. PRACOVNÍ ČINNOSTI	29
3.1 Pracovní výchova.....	30
3.1.1 Pracovní výchova v rámci RVP.....	30
3.1.2 Zájmová činnost.....	30
3.2 Základní principy práce s dětmi na zahradě	31
3.2.1 Výukové metody	31
3.2.2 Organizační formy	33

3.2.3 Bezpečnost práce na zahradě	33
PRAKTICKÁ ČÁST	34
4. OBECNÉ INFORMACE	34
5. METODICKÁ PŘÍPRAVA SÉRIE ÚKOLŮ	35
5.1 Hlavní cíle	35
5.2 Příprava	36
5.3 Jednotlivé činnosti	36
5.3.1 Vyvýšené záhony	36
5.3.2 Veselé lavičky	38
5.3.3 Smyslová cesta	38
5.3.4 Kompost	39
5.3.5 Bylinková spirála	40
5.3.6 Informační popisky	42
5.3.7 Domeček pro škvory	42
5.3.8 Strašák	43
6. PILOTNÍ OVĚŘENÍ ČTYŘ ÚKOLŮ	44
6.1 Skupina	46
6.2 Bylinková spirála	47
6.3 Informační popisky	48
6.4 Domeček pro škvory	49
6.5 Strašák	50
7. EVALUACE	51
7.1 Evaluace jednotlivých činností	52
7.1.1 Bylinková spirála	52
7.1.2 Informační popisky	53
7.1.3 Domeček pro škvory	53
7.1.4 Strašák	54
7.2 Evaluace konkrétních cílů	55

7.3 Evaluace hlavních cílů	56
8. GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ PRO VYUŽITÍ V PRAXI.....	57
ZÁVĚR	66
ZDROJE.....	67
Seznam příloh	71
Přílohy.....	72

Seznam obrázků

<i>Obr. 1</i> Maslowova pyramida lidských potřeb	22
<i>Obr. 2</i> Schéma na téma školní zahrada	33
<i>Obr. 3</i> Základní škola Janské Lázně	42
<i>Obr. 4</i> Ohniště	42
<i>Obr. 5</i> Hmyzí hotel	43
<i>Obr. 6</i> Venkovní učebna	43
<i>Obr. 7</i> Stavění spirály	44
<i>Obr. 8</i> Vyplnění spirály hlinou	44
<i>Obr. 9</i> Zásady sázení	44
<i>Obr. 10</i> Sázení bylinek	44
<i>Obr. 11</i> Barvení směrovek	45
<i>Obr. 12</i> Zatloukání směrovek do rozcestníku	45
<i>Obr. 13</i> Škrabání klacíku pomocí škrabky	45
<i>Obr. 14</i> Umístění jmenovky	45
<i>Obr. 15</i> Povídání o škvorech	46
<i>Obr. 16</i> Malování na květináče	46
<i>Obr. 17</i> Postup tvorby domečku pro škvora	46
<i>Obr. 18</i> Zavěšení domečku pro škvora na strom	46
<i>Obr. 19</i> Tvorba strašáka	47
<i>Obr. 20</i> Strašák v záhonu	47
<i>Obr. 21</i> cyklus evaluace (Činčera, 2013)	47
<i>Obr. 22</i> Škvor obecný (Kretschmer in Colditz 1999)	62

Seznam použitých zkratk

EVVO - environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

o.p.s. - obecně prospěšná společnost

p.o. - příspěvková organizace

z.s. - zapsaný spolek

o.s. - oblastní sdružení

ADHD - attention deficit hyperactivity disorder

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

RVP - Rámcový vzdělávací program

ÚVOD

„Kdybych chtěl zařídit obyčejnou školu, potřeboval bych milion a ještě by nestačil. Škola v přírodě má stavební plán nesrovnatelně jednodušší. Stačí přístřeší pro děti za nepohody, kancelářská světíčka a záchody. Všecko ostatní nám poskytne dobrotivá příroda v krásnějším provedení, nežli by nám vystavěl nejdovednější stavitel. Proto také jsem si mohl troufati, že svou školu postavím s hochy sám, vlastníma rukama” (Štorch 1929).

V dnešní době se potýkáme s problémem, kdy především mladší generace tráví velké množství volného času s moderními technologiemi, ať už například s mobilním telefonem, tabletem nebo počítačem, vyskytuje se mnohem více než kdy dříve problém s fyzickým i psychickým zdravím dětí, lidé se stěhují do velkoměst a čas strávený v přírodě se výrazně zkracuje. Proto se často setkáváme s názorem, že by měly nejenom děti trávit mnohem více času v přírodě.

Školy se proto snaží budovat nebo obnovovat svoje školní zahrady, zavádějí více hodin venkovní výuky, ale i hodin pracovní výuky. Zakládají se lesní školky a nové zájmové útvary, které podporují pobyt dětí venku v přírodě. Vznikají proto také organizace, které pomáhají školám zahrady budovat, vypisují se různé granty a finanční výzvy. Síť ekocenter zavádějí nové programy, vzdělávají pedagogy a tvoří potřebný edukační materiál.

Ve své práci si proto kladu za cíl zvýšit kontakt dětí s přírodou, dále pak aby se podílely na budování školní zahrady a aby si osvojily ruční práce, zejména ty zahradnické. Proto jsem vytvořila sérii úkolů na školní zahradě, kde si děti vyzkouší práci s různým nářadím a materiálem, osvojí techniky pěstování a práce na čerstvém vzduchu snad také posílí jejich fyzické i psychické zdraví.

Pro pedagoga je zde připravená metodická příprava série úkolů, kterou jsem ověřila s vybranými dětmi ze základní školy v Janských Lázních a která byla poté evaluována, aby byly odstraněny případné nedostatky nebo na ně bylo upozorněno. Metodická příprava je doplněna o grafické zpracování činností pro využití v praxi

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se zabývá třemi hlavními tématy, kterými jsou školní zahrada, volnočasová pedagogika a pracovní činnosti. Navazuje tak na část praktickou, která se zaměřuje na pracovní činnosti na školní zahradě ve volném čase a kde jsou tato tři témata klíčová.

1. ŠKOLNÍ ZAHRADA

Tato kapitola se věnuje historii vývoje školních zahrad z dob J. A. Komenského po současnost. Dále se zabývá aktuálními trendy a požadavky na školní zahrady a výchovu v nich. Je zde uvedeno i několik organizací a iniciativ, které se školním zahradám věnují, podporují jejich rozvoj jak finančně, tak různými projekty, metodickými listy či radami, jak jejich potenciál využít v maximální míře. Několik řádků je zde věnováno tomu, jak a za jakým účelem školní zahrady opravdu využíváme. Dalším důležitým prvkem je vybavení, které by každá zahrada měla mít a díky kterému může sloužit jako podnětné prostředí, které motivuje, inspiruje, obohacuje, rozvíjí a učí. V neposlední řadě jsou zde uvedeny důvody, proč jsou školní zahrady tak důležité, jaký vliv má příroda na člověka a jak se mění naše chování kvůli nedostatku zeleně kolem nás.

V této práci se často vyskytuje několik pojmů, které je důležité hned na začátku definovat a vědět, jaký je mezi nimi rozdíl:

- **Zahrada** je bezpečné prostředí, kde můžeme přírodu vnímat všemi smysly současně. Je to nejbližší kousek zeleně, který je v naší péči a je tedy často vyjádřením našich názorů, životních postojů, potřeb i přání (Anon. 2018).
- **Terénní vyučování** je komplexní vyučovací forma, která spočívá v práci v terénu, především mimo školu a podporuje spolupráci mezi jednotlivými předměty. Zahrnuje progresivní vyučovací metody (pokus, laboratorní činnosti, krátkodobé a dlouhodobé pozorování, projektovou metodu, kooperativní metodu, metody zážitkové pedagogiky...) a různé organizační formy vyučování (vycházky, terénní cvičení, exkurze, tematické školní výlety, expedice...) (Hofmann 2005).
- **Projektová výuka** v projektové výuce se žáci setkávají s komplexnějšími problémovými úlohami, s výukovými záměry a plány, které mají vždy také širší praktický dosah (Maňák, Švec 2003).
- **Přírodní učebna** může být v podstatě každá školní zahrada, případně i obyčejná louka.
- **Přírodní zahrada** má tři hlavní kritéria, která musí splňovat. Bez rašeliny, bez umělých

hnojiv a bez pesticidů.

- **Volná hra** je zásadní pro rozvoj inteligence. Je prostředím, ve kterém dítě může testovat a rozvíjet své schopnosti. (Gründler, Schäfer, 2010).

„Přírodní školní zahrady jsou velkoryse strukturovaná místa, obohacující lokální ekosystém a poskytující podnětné prostředí, v němž mohou děti rozvíjet své teoretické znalosti i zkušenosti pro praktický život. Jsou to místa vybudovaná na míru dětem tak, aby podporovala jejich lepší vnímavost k okolnímu prostředí i lidem. Poskytují prostor pro hru a dobrodružství, učení i bádání. Aktivním zapojením v místní komunitě se děti zároveň učí životu ve společnosti, což má příznivý vliv na jejich tělesný a duševní rozvoj“ (Nadace Proměny Karla Komárka 2018).

1.1 Historie školních zahrad

Historie školních zahrad a venkovní výuky sahá až do doby J. A. Komenského (1592-1670), který propagoval přirozený vztah k přírodě a výuku ze školních lavic přesouval i do okolí školy a přírody kolem. Tvrdil, že: *„Lidé mají se učit, pokud nejvíce možno, ne nabývati rozumu z knih, nýbrž z nebe, země, dubů a buků, tj. znáti a zkoumati věci samy, a ne pouze cizí pozorování a doklady o věcech“* (Komenský, 1930).

Větší důraz na školní zahrady byl ovšem kladen až v roce 1774 po vydání *Všeobecného školního řádu* Marií Terezií. V té době sloužily zahrady zejména učitelům dané školy jako hospodářské zázemí, kde pěstovali různé plodiny či chovali dobytek pro svoji potřebu. A právě znalosti a zkušenosti z činnosti na zahradě pak mohli učitelé předávat svým žákům (Chmelová, 2010).

Za vůbec první školní zahradu u nás, která patřila k rozsáhlému komplexu vzdělávacího zařízení sloužícímu primárně ke vzdělávání učitelů, ale i široké veřejnosti, se považuje zahrada v Budči v Praze, která byla vybudovaná ve 40. letech 19. století MUDr. Karlem Slavojem Amerlingem (1807-1884) (Morkes, 2010).

V období první republiky významně přispěl k rozvoji venkovní výuky Eduard Štorch (1878-1956) se svou Dětskou farmou. Tu vybudoval v pražské Libni na popud špatných životních podmínek, které zažívaly děti na Mostecku, kde v té době působil. Děti zde během výuky žily a volně pracovaly v přírodě, což podle Štorcha mělo vliv na rozvoj pracovních návyků, zvýšené sociální citění a sounáležitost dětí, a mimo jiné i na jejich zdraví (Nepraš, Šikulová, 2010).

Počátkem 20. století se začínaly ve školních zahradách a v přírodě také vyučovat

i jiné naukové předměty, které byly doposud vyučovány pouze v budově školy. Také se výrazně prosazoval názor, že školní zahrada má v dětech budit zájem o přírodu a již tenkrát se přihlíželo k tomu, aby se napravovaly klimatické poměry, které byly ohroženy kvůli kácením lesů. Školní zahrada se tak stala nejvhodnějším prostředkem pracovní výchovy a byla učiteli velmi ceněná. „*Poskytovala totiž nejen možnost zcela volného pohybu na zdravém vzduchu, mírné namáhání svalů a otužování, ale oceňovalo se především to, že v podstatě navracela dítě přírodě, vedla je přirozeně a nenásilně ke zdroji veškerého života, na čerstvý vzduch a na slunce*” (Morkes, 2010).

Po roce 1989 se značně změnil školní systém a jeho vývoj lze charakterizovat dvěma slovy - demokratizace a decentralizace vzdělávání. Zrušením státního monopolu na vzdělávání, tak byl umožněn vznik nestátních škol, vzdělávací systém se značně diverzifikoval, vznikala nová studijní nabídka, nové obory, učebnice, didaktické metody a nové druhy a typy škol. Nabídka škol se přizpůsobila poptávce a výrazně se zvýšila možnost škol a ředitelů volit vlastní výukové metody a učebnice (MŠMT). Školní zahrady se začaly měnit na školní hřiště, dopravní hřiště, parkoviště či sportovní areály. Pěstitelské práce a pracovní vyučování šly stranou (Chmelová, 2010). Školy upřednostňovaly výuku jazyků, informačních technologií a školní pozemky byly vnímány spíše jako zátěž, jelikož na jejich udržování nebyl dostatek finančních prostředků.

V současnosti se školní zahrady stávají opět populárními a podporuje se jejich využívání pro výchovně-vzdělávací proces. Musely si však projít změnou a mají nyní mnohem širší spektrum využití nežli jen pěstitelské, jak tomu bylo dříve (Chmelová, 2010). Objevují se pokusy o navázání na lesní pedagogiku v mateřských školách a výrazný rozvoj zaznamenávají prvky přírodních zahrad (Nepraš, 2021). Velký důraz je kladen i na jeden ze současných trendů, kterým je interdisciplinarita, což znamená, že by školní zahrada měla být přizpůsobena tak, aby v ní bylo možné propojovat poznatky z různých předmětů, jako je například přírodověda, výuka jazyků, matematika, výtvarná a tělesná výchova či výchova ke zdraví (Sobel, 2004 in Vácha, 2015).

1.3 Podpora školních zahrad

V českém prostředí mají velký vliv na podobu a rozsah venkovní výuky a jejich forem centra environmentálního vzdělávání. Rozšiřující se síť ekocenter se zaměřuje na realizaci konkrétních programů pro školy, ale i na vzdělávání a rozvoj pedagogů v dané oblasti (Nepraš 2021). Vydávají různé metodické materiály, organizují konference, semináře a konzultace. Mezi jedny z nejvýznamnějších center environmentálního vzdělávání

a iniciativ, u kterých můžeme naleznout potřebnou podporu a inspiraci pro školní zahrady jsou v současnosti například Chaloupky, o.p.s., Lipka, p.o., Líska, z.s., nebo ENVIC, o.s.

Existuje i mnoho programů Evropské unie či národních nebo krajských dotací, které finančně podporují rozvoj venkovní výuky, školních zahrad a pobyt dětí venku v přírodě. Zájem o ně je veliký, což dokazuje i například dotační výzva ministerstva životního prostředí z roku 2020, ve které ani přidělených 250 mil. Kč, určených na rozvoj přírodních zahrad ve školských zařízeních i v neziskových zařízeních zaměřených na EVVO, nestačilo k uspokojení všech zájemců (Nepraš 2021). Dalším významným podporovatelem nejen školních zahrad je nadace *Proměny Karla Komárka*, která v rámci programu Zahrada hrou, proměňuje školní zahrady v inspirativní prostředí. Odkazuje ke Komenského Škole hrou a podporuje školy, které si uvědomují význam prostředí pro zdravý a všestranný rozvoj dětí (Nadace Proměny Karla Komárka 2021). Dále pak *Nadační fond Zelený poklad*, který působí v plzeňském kraji a podporuje zlepšování životního prostředí například prostřednictvím grantového programu *Nás učí příroda*, který je určený plzeňským mateřským školám a děti se díky němu věnují bylinkaření, pěstují obilí, bádají, experimentují, objevují hmyz nebo tráví dny bez elektrické energie.

Objevují se však i názory, kde takovouto finanční podporu někdo může vnímat jako nevýhodu, jelikož podmínkou je většinou přístupnost zahrady pro širokou veřejnost. Dalším problémem může být to, že musí být grant využit v určitém časovém období, které bývá poměrně krátké, což znamená, že učitelé se s žáky nemohou v plné míře podílet na procesu tvorby školní zahrady. Řadu činností a prvků zahrady lze zvládnout svépomocí, případně s podporou rodičů či místních firem, což vyjde mnohem levněji. Celý proces tvorby tak sice probíhá pomaleji, ale se zapojením všech, kdo budou zahradu využívat. Díky úsilí a odvedené práci je pak takové prostředí mnohem cennější.

1.4 Využívání školních zahrad

V současné době disponuje školní zahradou velké procento škol a má možnost ji využívat pro výukové a ostatní aktivity. Podle Váchy (2015) a jeho studie, se jedná o 86 základních škol z celkového počtu 119 školských zařízení (72 % dotazovaných). Zbýlých 33 škol (28 % dotazovaných) školní zahradou nedisponuje. Školní zahrady jsou u většiny škol přímo součástí areálu školy. 66 % pedagogů považuje školní zahradu za ideální prostor pro doplnění a obohacení konvenční výuky na prvním stupni základních škol. 19 % ve školních zahradách nevidí žádoucí potenciál pro výuku na škole a 18 respondentů (15 %) si není po zvážení přínosů a rizik implementací školních zahrad do výuky jisto.

Školní zahrady jsou nejčastěji využívány v rámci vzdělávací oblasti člověk a svět práce, dále pak v oblasti člověk a jeho svět, člověk a zdraví, umění a kultura, jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, nejméně pak v oblasti informační a komunikační technologie. Zahrady však nejsou využívány jen k účelům vázaným přímo k výuce samotné, ale často i pro aktivity mimovýukové, např. pro pohyb žáků na čerstvém vzduchu o přestávkách či v rámci školní družiny, nebo jako zdroj čerstvého ovoce a zeleniny pro školní jídelnu (Vácha 2015).

Samotná forma využívání může být velmi různorodá, ovšem velký potenciál může mít právě zapojování žáků do plánování, navrhování a budování školní zahrady. Ta je určena zejména žákům, tudíž by měl být brán ohled na jejich přání a potřeby. Může to být inspirací pro společné budování a vytvoření prostředí, ve kterém se budou všichni cítit příjemně. V českém prostředí to ale není samozřejmostí, často se setkáváme s tím, že dospělí plánují školní zahradu bez ohledu na potřeby žáků a ti často pouze vykonávají instrukce dané učitelem. Podle Činčery má prostor na samostatnější rozhodování pouze pětina žáků (Činčera, Holec, 2016).

1.5 Vybavení školní zahrady

Školní zahrady by měly být upravené tak, aby se v nich žáci mohli učit zejména o přírodě, cílem je tedy vytvořit přírodě blízkou zahradu. Její podoba by měla vycházet z potřeb a přání žáků i učitelů, kteří by se měli značnou měrou podílet na jejím založení, ale i na průběžné údržbě. Měla by být co nejvíce diverzifikovaná, přiměřeně prostorná a přiměřeně vybavená herními prvky.

Vybavení školní zahrady můžeme rozdělit do tří kategorií.

- Stálá zařízení a vybavení
- Trvalé kultury rostlin a kultury, které jsou na místě několik let
- Kultury rostlin každoročně střídané (Chmelová, 2010)

Mezi stálá vybavení patří především:

- Skleník se využívá zejména při výuce na jaře a na podzim. Slouží především k předpěstování rané zeleniny, zeleninové a květinové sadby a pro pěstování a množení okrasných rostlin.
- Cvičný záhon je vhodný především pro pěstování okrasných rostlin, zeleniny a letniček. Měl by k němu být snadný přístup ze všech stran a rozměr by měl

odpovídat dostupnosti žáka.

- Učebna v přírodě je prostor pro výuku na školní zahradě. Jedná se zpravidla o sestavu laviček či špalků. Vhodné je rozmístění do půlkruhu či kruhu. Někdy se využívají také zastřešené pergoly, které chrání i před slunečními paprsky, či deštěm (Chmelová, 2010).

Dále můžeme zahradu rozdělit na stanoviště dle pěstovaných rostlin:

- oddělení zelinářské
- oddělení polních plodin
- oddělení okrasných rostlin
- oddělení léčivých rostlin
- oddělení travních porostů
- oddělení průmyslových rostlin
- oddělení jedovatých rostlin
- ovocná školka
- sad
- okrasné stromy a keře
- biotopové stanoviště (jezíčko, skalka, vřesoviště atd.)
- pokusnické oddělení (Chmelová, 2010)

Existuje ale i celá řada doplňkových vybavení, která by školní zahrada měla obsahovat, aby splňovala svoji multifunkčnost, rozmanitost, interdisciplinaritu a potřeby žáků a učitelů. Patří mezi ně například:

- vodní plocha (jezíčko)
- budky a krmítka pro ptactvo
- “divočina” - kout bez zásahu člověka
- ukázka půdního profilu, půdních druhů
- sbírka hornin a nerostů
- meteorologická stanice
- pařez pro ukázku letokruhů
- prožitková stezka (pocitový chodníček, hmatová stezka)
- hřbitov odpadků (pro přehled doby rozkladu jednotlivých surovin)
- hmyzí past
- včelín
- týpí z vrbového proutí

- kompost (ukázka využití biotopů)
- ohniště atd. (Chmelová 2010)

1.6 Proč jsou školní zahrady důležité

„S. J. Simon ve Physical culture praví: Dítě by mělo býti povzbuzováno, aby zůstávalo, pokud možno, na čerstvém vzduchu. Vzduch podivuhodně posiluje a čerstvý vzduch záhy uklidní popudlivé dítě. V uzavřené místnosti (ve škole) dítě se stává nervosním a dráždivým, je-li v ní ponecháno po několik hodin.“ (Štorch 1929).

Za posledních několik generací se venkovní prostor, ve kterém se děti mohou volně pohybovat, zažívat dětská dobrodružství, objevovat a bádát, značně zúžil. Kdysi dostupné kilometry se zmenšily na omezený prostor kolem vlastního domu. Proto jsou školní zahrady jedním z mála bezpečných míst pro zdravý vývoj všech dětí. Mohou zde uplatnit přirozenou zvědavost, rozvíjet vyvážený životní styl a lásku k přírodě. Školní zahrada jim ukazuje, že čas strávený v přírodě by měl být součástí našich životů a není to nikterak vzdálené místo. Proměnou školní zahrady vzniká velice podnětné prostředí, které podporuje rozvoj řady schopností a dovedností dítěte, které do zahrady může každý den vyběhnout a něco nového zažít nebo se naučit. Takový prostor zároveň posiluje a buduje komunitu lidí, kteří ho sdílejí, může se stát místem setkávání a společných aktivit, kde probíhá potřebná socializace dítěte (Nadace Proměny Karla Komárka 2018). Školní zahrada je místem rekreace, vzdělávání, výchovy a osvěty a může sloužit jak k formálnímu, tak neformálnímu vzdělávání (Ezechel 2013). Je to sdílený prostor, o kterém děti mohou spolurozhodovat a učit se umění diskuse. Pedagogové zde mohou při výuce propojovat teorii s praxí, vést děti k rozvíjení vztahu k okolí a ekologii nebo ho využívat k tvořivým aktivitám či hrám (Nadace Proměny Karla Komárka 2018). Pokud zahradu zpřístupníme nejen žákům, ale i široké veřejnosti, mohou se tak děti i rodiče, prostřednictvím naučných stezek, informačních tabulí či popisek dozvědět mnoho informací a dochází tak k učení informálnímu (Ezechel 2013).

Na zahradě se dítě setkává se smrtí a učí se vážit si života, učí se koloběhu látek a kontinuitě života, seznamuje se s vazbami mezi organismy a ekotopy, proměnami jedinců, s živly. Buduje a rozvíjí vztah ke zvířatům a stromům, učí se základům ekologie, podílí se na společné práci a činnosti ve skupině rozvíjí sociální kompetence (Jančaříková, Kapuciánová 2013).

Význam školních zahrad, po stránce výchovné i didaktické, zmiňuje již Eduard Štorch (1929) ve své knize ve čtyřech základních bodech, kterými jsou:

- Seznamovati žactvo prakticky s přírodou a jejím životem.
- Buditi v školní mládeži lásku k přírodě a pěstovati smysl pro její krásy a ochranu.

- Prakticky seznamovati žactvo s pěstováním a ošetřováním rostlin.
- Poskytovat žactvu hojně příležitostí ke zdravé fyzické práci, konané podle určitého plánu.

Chmelová v novodobější publikaci shrnuje význam školních zahrad do několika podrobnějších bodů:

- probuzení zájmu o přírodu u dětí a vytváření pozitivního vztahu k přírodě,
- nenahraditelná přírodní učebna,
- prostor pro získávání pracovních dovedností a návyků,
- možnost sledovat, jak rostlina roste (již od semínka),
- pozorování vzájemných vztahů mezi organismy,
- pozorování diverzity (plané i kulturní rostliny),
- pozorování změn v přírodě během roku,
- konfrontace s realitou,
- podpora spolupráce – tvorba třídního kolektivu, týmová práce,
- ověření teoretických informací z výuky,
- možnost odpočinku a relaxace v přírodním prostředí,
- estetická funkce, vnímání přírodních krás,
- význam pro environmentální výchovu,
- pochopení ceny a hodnoty vlastní i cizí práce,
- význam pro zdraví dětí (Chmelová 2010).

Stále ovšem v českém prostředí chybí dostatek výzkumů a studií, které by se vlivem přírody na člověka, důležitostí školních zahrad nebo venkovní výukou zabývaly. Lidé si dosud stále neuvědomují přínosy natolik, aby školní zahrady budovali, starali se o ně a dělali je kvalitním místem. Dalším problémem jsou také finance, které některým školám k budování schází.

1.6.1 Odcizování člověka přírodě

„Velký mudrc Tolstoj položil ve spise V čem záleží lidské štěstí, na prvé místo nerušený styk člověka s přírodou. Tomuto požadavku se měšťtí lidé zpronevěřili a těžce za to pykají“ (Štorch, 1929). Většina obyvatel dnes žije ve městech, odděleně od přírody. Přestože biologický význam zeleně ve městech je všeobecně známý, byl dlouho přehlížen. Kdysi moderní urbanistická řešení nezahrnovala příliš přírodních prvků, což vedlo k mnohým problémům v oblasti chování člověka a jeho duševního zdraví. Proto se v 60. letech 20. století začala řešit otázka, jak uspořádání životního prostředí působí na chování člověka (Zelený kruh 2009).

V dřívějších dobách bylo zcela přirozené, že děti trávily svůj volný čas venku v přírodě. Chodily do lesa, lezly po stromech, hrály si v potoce nebo na zamrzlém rybníce. Často také chodily pomáhat na zahradu či na pole a manuální práce jim nebyla cizí. Postupem času se kvůli společenskému i technologickému vývoji ovšem výrazně změnil způsob i délka trávení volného času, a nejen děti se čím dál tím více přírodě odcizují. V dnešní době hovoříme o syndromu odcizení přírodě (Nadace Proměny Karla Komárka 2022). „*Jako bychom všichni žili v jakémsi umělém světě, kde už příroda nemá své místo. Ale děti ke svému vývoji nutně potřebují volnost, pohyb, velké množství různých vjemů. Potřebují poznávat skutečný, ne umělý svět*” (Kozlová 2022).

Z reprezentativního výzkumu *České děti venku*, který jako první svého druhu mapuje, kde a jak české děti (7 až 15 let) tráví svůj volný čas, se můžeme dozvědět, že naprostá většina dotazovaných rodičů si myslí, že děti tráví málo času venku. 81 % se domnívá, že děti potřebují být venku každý den a považují nedostatek kontaktu s přírodou za velký problém. Jsou však přesvědčeni, že tento problém se netýká pouze dětí, ale i samotných dospělých. Potkáváme se se spoustou překážek, které brání v trávení více volného času v přírodním prostředí. Jednou z nejzásadnějších je doba, kterou děti tráví sledováním obrazovek elektronických médií, jako je například televize, počítač, tablet či telefon. Podle výše zmiňovaného výzkumu *České děti venku* je to v průměru 3 hodiny 29 minut denně. Dále z něj vyplývá, že děti tráví venku v průměru přibližně 2 hodiny denně. Ve všední dny průměrně 1 hodinu 41 minut a o víkendech průměrně 2 hodiny 49 minut (Nadace Proměny Karla Komárka 2016). V českém prostředí je ovšem málo výzkumů zabývajících se touto problematikou. Od roku 2016, kdy byl tento výzkum proveden, se pravděpodobně data mohla změnit, nicméně novější výzkum nebyl dohledán.

1.6.2 Pozitivní vliv přírody na člověka

Příroda a fyzické zdraví. Čas strávený venku přispívá k tomu, že jsou děti více fyzicky aktivní, tím pádem u nich v mnohem menší míře hrozí nadváha. Rychleji se u nich rozvíjí hrubá motorika a jsou méně či kratší dobu nemocní. To platí i pro dospělé, kteří se při častém kontaktu s přírodou dožívají vyššího věku. „*Pobyť v zeleni má celkový blahodárný účinek na lidské zdraví, zlepšuje fyzickou kondici a posiluje imunitní systém*” (Daniš 2016).

Příroda a psychické zdraví. Dopad přírody na psychické zdraví je podle studií právě jeden z nejpodstatnějších faktorů. Podle Daniše je i pouhý výhled na zeleň důležitý, jelikož pomáhá snížit stres, úzkost či deprese. Pobyť v přírodě, hra či odpočinek snižuje

únavu z myšlení, obnovuje pozornost, ale také posiluje schopnost soustředění, zvyšuje naši sebeúctu a spokojenost a zlepšuje náladu (Daniš 2016).

Příroda a sociální zdraví. Je dokázané z různých výzkumů, že lidé tráví mnohem více času venku, pokud mají přírodu v okolí svých obydlí. Přírodní prostředí láka děti ke hře, která je vhodnou příležitostí pro rozvoj zdravého sociálního chování, a to vše přispívá k lepším sousedským vztahům a společenskému životu (Daniš 2016).

Příroda a svobodná hra. Dětská hra, a to zejména ta svobodná, volná, má obrovský dopad na rozvoj člověka a jeho učení. Takovou hrou se dítě učí, aniž by si to uvědomovalo, čímž si nabyté vědomosti a dovednosti lépe uchová v paměti. Fungování mozku umožňuje lepší rozhodování, soustředění a emoční a sociální chování. Díky nestrukturovaným aktivitám jsou děti schopné si stanovovat vlastní cíle a cesty, jak jich dosáhnout. To mohou být důležité schopnosti v jejich budoucím životě (Daniš 2016).

Příroda a učení. Jak už z výše uvedeného víme, i pouhý výhled na zeleň má své účinky. Obnovuje naši pozornost a soustředění a pokud k tomu přidáme ještě čas strávený v přírodním prostředí jako je odpočinek, hra či samotná výuka, dosáhneme lepších učebních a studijních výsledků napříč předměty. Přináší to ovšem i méně kázeňských přestupků a větší zájem o učení. Vhodné jsou proto například přestávky, kde děti mohou vyběhnout ven a odpočinout si v přírodním prostředí (Daniš 2016).

Příroda a vztah k přírodě. Kontakt s přírodou v dětství, má prokazatelnou souvislost s tím, jak se poté chováme k přírodě v dospělosti. Čím více času v přírodě strávíme, tím odpovědnější chování k ní máme a naopak. Dětem, které se v přírodě pohybují málo, může být její ochrana a poškozování v dospělosti lhostejné. Vzhledem k této skutečnosti je po celém světě vyvíjeno úsilí, které má za cíl navrátit svobodnou dětskou hru do života dětí (Daniš, 2016).

Kontakt s přírodou v dětství ovlivňuje náš budoucí vztah k okolnímu prostředí a všemu živému, zejména v těchto základních oblastech:

- kognitivní dopady (lepší znalosti a schopnost porozumění)
- emoční dopady (stanoviska, hodnoty, přesvědčení, sebevímání)
- mezilidské a sociální vztahy (komunikační schopnosti, týmová práce i vedení)
- fyzické a behaviorální dopady (tělesná kondice, chování a sociální činy) (Nadace Proměny Karla Komárka)

1.7 Vliv nedostatku zeleně na člověka

V posledních letech se v mnohem větším rozsahu, než kdy dříve vyskytují problémy s fyzickým, ale i psychickým zdravím dětí. Pozorovat můžeme zvýšený výskyt dětí s obezitou, poruchami osobnosti, poruchami učení nebo poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD). To vše se přisuzuje právě tomu, že čas, který lidé tráví venku v přírodě se během let několikanásobně snížil a kontakt s přírodou je dnes nejen u dětí, ale i u dospělých nedostatečný. Velký vliv na to zejména u dětí mají elektronická média, jiná zájmová činnost (kroužky, oddíly apod.), kterou dětem organizují hlavně rodiče, ale i přesun do center velkoměst, kde je potřeba plynulé bezproblémové dopravy, kterou volná dětská hra ohrožuje, a proto svůj volný čas tráví většinou mezi čtyřmi stěnami svého obydlí (Daniš 2016, Gründler, Schäfer 2010). Daniš zmiňuje také výzkumy, které ukazují, že u lidí, kteří žijí v domech a nemají výhled do zeleně, popřípadě přírodu v nejbližším okolí, ale naopak vyhlížejí na asfalt a beton, pozorujeme větší výskyt násilí, agresivity i spáchaných trestných činů (Daniš 2016).

2. PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

Tato kapitola se věnuje pedagogice volného času, která se zabývá teorií a praxí výchovy ve volném čase. Je zde tento vědní obor charakterizován a je rozebráno jeho postavení v rámci pedagogických věd. Dále se kapitola zabývá tím, kdo výchovu ve volném čase realizuje a jaké předpoklady by daný člověk pro vykonávání takové práce měl mít. Několik řádků je zde věnováno samotnému vymezení pojmu volný čas, a tomu, jak pojem volný čas vlastně chápat, co pro nás znamená a jaké funkce a možnosti volného času máme. Dále pak jaké funkce výchovy ve volném čase mají zájmové skupiny, co je zájmové vzdělávání, v jakých zařízeních se takovým činnostem lze věnovat a pro koho jsou určeny.

Níže jsou opět uvedeny některé pojmy a jejich význam, které souvisí s touto tematikou.

- **Volný čas** je dobu odpočinku, rekreace, zábavy. Součástí jsou zájmové činnosti, patří sem i ztrátové časy v souvislosti s volným časem, např. doba strávená na cestě za zájmovou činností, čekání u pokladen apod (Pávková, 2014).
- **Povinný čas** zahrnuje čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) (Hofbauer 2011).
- **Vázaný čas** zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další

nutné mimopracovní povinnosti (Hofbauer 2011).

- **Polovolný čas** hraničí na pomezí času povinného a vázaného. Jsou to aktivity přinášející radost a současně i případný užitek (ruční práce, kutilství, zahrádkaření) (Hofbauer 2011).
- **Výchova mimo vyučování** je vymezována jako výchovné působení v době mimo povinné vyučování, převážně, ale nikoliv výlučně ve volném čase. Zároveň toto působení zajišťuje některá instituce a probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny (Pávková, 2014).
- **Zájmová činnost** je chápána jako „*cílevědomá aktivita zaměřená na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Má silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci*” (Pávková a kol. 2002).

2.1 Pedagogika volného času jako vědní obor

Samotná pedagogika jako věda vznikla v 19. století a do dnešní doby se stále rozčleňuje do jednotlivých disciplín. Jednou z nich je i pedagogika volného času. Ta vznikla ve 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století. Jedná se tedy poměrně mladý vědní obor, který spadá pod společenské vědy a zabývá se teorií i praxí výchovy ve volném čase. Úzce spolupracuje s pedagogickými, ale i psychologickými vědními obory, souvisí však i s aspekty sociologickými, filozofickými, politologickými či zdravotnickými. Zaměřuje se na osoby všech věkových kategorií, a to od dětí až po seniory, nicméně čím dříve lidé svoje návyky získají, tím bývají pevnější, proto se setkáváme ve velké míře právě s publikacemi o výchově dětí a mládeže ve volném čase (Pávková 2014). Podle Pávkové (2014) se pedagogika volného času konkrétně zabývá výchovou ve volném čase, cíli, podmínkami a prostředky výchovy ve volném čase, pedagogickým ovlivňováním či zhodnocováním volného času. Stanovuje tedy teoretická východiska, vymezuje základní pojmy, metodické postupy i praktická doporučení pro realizaci volnočasových aktivit a zabývá se otázkami managementu volného času a metodologií výzkumu. V současnosti také mluvíme o vědě o volném čase, která se zabývá vznikem volného času a tím, jak se mění v souvislosti s vývojem společnosti. Výchovu ve volném čase mimo vyučování realizují pedagogové volného času, kteří působí například ve střediscích volného času jako jsou domy dětí a mládeže, nebo v neškolských zařízeních a dále pak vychovatelé, kteří působí ve školních družinách, školních klubech, domovech mládeže nebo v zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu a v zařízeních sociální péče (Pávková 2014).

Kolář (2012) ve svém slovníku rozděluje pedagogiku volného času na dvě oblasti. „*Jako výchovu pro volný čas, tedy přípravu na to, aby dítě, mladý člověk trávil volný čas*

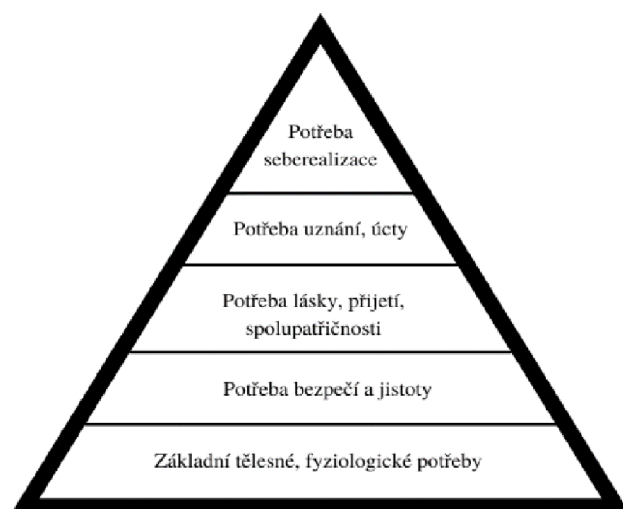
smysluplně a jako výchovu ve volném čase, tedy aktivity pozitivně formativní pro dítě, jeho návyky, dovednosti, chování v činnostech, které si dítě, mladý člověk volí ve svém volném čase. Někdy se používá termín zážitková pedagogika” (Kolář 2012).

2.2 Volný čas

„Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené” (Pávková 2002).

„Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností” (Hofbauer 2004).

Volný čas je dobou, která nám zbyde po odečtení povinného a vázaného času a naplňuje tak zbytek dne člověka. Lidé volný čas potřebují k seberealizaci, což je jedna z pěti základních lidských potřeb, které v roce 1943 definoval americký psycholog Abraham Harold Maslow (Maslow 1943) viz Obr. 1.

Obr. 1 Maslowova pyramida lidských potřeb

Z výchovných důvodů je u dětí a mládeže žádoucí jeho pedagogické ovlivňování, jelikož orientace ve všech oblastech zájmových činností pro ně může být složitá. Zásadní je zde ovšem dobrovolnost. Volný čas je v podstatě jedna z nejcennějších komodit člověka, a právě v něm realizuje svoje touhy a přání. Užitečné a efektivní využití volného času závisí

na každém jedinci, aneb co vyhovuje jednomu, jinému nemusí (Pávková 2002). Hofbauer (2011, s.16) zmiňuje, že „*podnětným, všestranně využitelným a stále častějším zdrojem a cílem živelných podnětů i cílevědomě zaměřených volnočasových aktivit se stala příroda*“. Současně je zde však potřeba přírodu chránit proti nežádoucím důsledkům lidské činnosti, rozvíjet ekologické přístupy a usilovat o trvale udržitelný rozvoj (Hofbauer 2011).

Funkce a možnosti volného času vymezuje Opaschowski:

- rekreace (zotavení, uvolnění);
- kompenzace (odstraňování, zklamání a frustrací);
- výchova a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení);
- kontemplace (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavby);
- komunikace (sociální kontakty a partnerství);
- participace (angažování se na vývoji společnosti);
- integrace (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů);
- enkulturace (kulturní rozvoj sebe samého, kreativita v umění, sportů, v technických a dalších činnostech) (Opaschowski in Hofbauer 2011, s.10).

2.3 Osobnost pedagoga volného času, vychovatele

Pro správné využití volného času dítěte je též klíčová osobnost pedagoga či vedoucí osoby, jelikož dítě nemusí mít dostatečné zkušenosti s využíváním volného času a v oblastech zájmových činností. Pedagog musí umět dítě zaujmout, imponovat jako osobnost a nenásilně ho pobízet k činnostem, které samo přirozeně vyhledává. Důležitým faktorem při tomto procesu je motivace, která hraje významnou roli nejen v životě dítěte, ale také dospělého. Při správném přístupu může mít pedagog významný přínos pro rozvoj dané osoby, jelikož se podílí na utváření osobnosti vychovávaných. Volnočasový pedagog musí být schopen přecházet z role na roli, podle toho, s jakou zájmovou skupinou zrovna pracuje. Jiný přístup musí volit například na dětském táboře a jiný při teambuildingu s dospělou skupinou. V mnoha situacích ovšem převládá právě neformálnost. Dobrý pedagog by tedy měl být tvořivý, nápaditý, přizpůsobivý, dostatečně energický, hravý, vtipný a zdatný a měl by mít vlastnosti žádoucí pro vykonávání pedagogické profese. Obecně by to měl být dobrý člověk s dobrými morálními zásadami a s širokou paletou pozitivních vlastností.

2.4 Funkce výchovy ve volném čase

Funkce výchovy ve volném čase se mezi sebou běžně prolínají a různé subjekty plní jednotlivé funkce podle svojí potřeby. Pávková (2014) zmiňuje čtyři základní funkce

výchovy ve volném čase, kterými jsou výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní funkce.

Výchovně-vzdělávací funkce je záměrné a cílevědomé ovlivňování jedince a působí na psychickou, fyzickou i sociální stránku osobnosti. Rozvíjí rozumové schopnosti, emoce a volní vlastnosti a uspokojuje potřeby, zájmy a rozvíjí specifické schopnosti. „*V rámci zájmových skupin probíhá nenásilné sociální učení, účastníci si osvojují vědomosti a dovednosti žádoucí pro život mezi lidmi*” (Pávková 2014).

Zdravotní funkce má podporovat zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj jedince. Školní zahrada je proto jedním z vhodných míst, kde tyto všechny tři roviny můžeme společně podporovat. Docílíme toho například zařazováním pohybových aktivit, upevňováním hygienických a stravovacích návyků nebo dodržováním zásad bezpečnosti práce či respektováním požadavků psychohygieny (Pávková 2014).

Sociální funkce spočívá v zajištění bezpečnosti, ohlídání a dohledu nad dětmi. Dále pak v možnosti navazovat sociální vztahy, přátelství či kamarádství, zaujímat rozmanité postavení a sociální role. Jedinci tak v rámci činností, které na zahradě vykonávají, zdokonalují své dovednosti sociální percepce a komunikace a probíhá tak nenásilné sociální učení (Pávková 2014).

Preventivní funkce má za úkol předcházet negativním jevům jako jsou například krádeže, záškoláctví, šikana, experimentování s drogami či rasismus (Pávková 2014). Pobytem v zahradě tak děti vyplní svůj volný čas smysluplnou prací, či odpočinkem nebo hrou a nedochází v takové míře k rozvoji sociálně patologických jevů.

2.5 Zájmové vzdělávání

„*Zájmové vzdělávání stejně jako neformální vzdělávání tvoří nedílnou součást procesu celoživotního učení*” (MŠMT). Hovoří o něm zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Neposkytuje stupeň vzdělání, naopak kompenzuje povinnosti, které vyplývají z povinné školní docházky, dbá na duševní hygienu a zabývá se aktivitami potřebnými pro rozvoj osobnosti bez ohledu na rasový původ, národnost, pohlaví nebo například náboženské vyznání (MŠMT, Hájek 2011, Pávková 2014).

2.5.1 Zařízení pro zájmové vzdělávání

Školní družina

Školní družina slouží přednostně žákům prvního stupně jedné nebo více škol. Má vlastní vzdělávací plán, který je přizpůsobený podle potřeb a zájmů žáků či zaměření škol.

Žáci jsou přihlášení do školní družiny zpravidla k pravidelné docházce, kde je kladen důraz na výchovu, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti v době mimo vyučování. Umožňuje tak dětem odpočinek jak formou klidové činnosti, tak formou pohybové aktivity a jejich zájmová orientace je velmi široká, což je důležité pro další vývoj. (MŠMT, Hájek 2011, Pávková 2014).

Školní klub

Školní klub slouží žákům druhého stupně jedné nebo více škol, případně přebírá funkci střediska volného času, pokud se v dané obci nevyskytuje. Děti se mohou hlásit k pravidelné docházce, nebo pouze do jednotlivých kroužků či akcí, které klub nabízí. Základem jsou tedy různé zájmové aktivity, které vychází ze zájmů žáků a které probíhají formou kroužků, příležitostných akcí a aktivit i průběžnou nabídkou spontánních činností (Hájek 2011, Pávková 2014).

Středisko volného času

Středisko volného času (dům dětí a mládeže, stanice zájmových činností) je zařízení pro zájmové vzdělávání a jeho formy jsou stanoveny příslušnou vyhláškou. Dům dětí a mládeže má v nabídce širokou škálu zájmových oblastí, kdežto stanice zájmových činností se zabývá pouze jednou z nich. Služby těchto zařízení mohou využívat děti, žáci, studenti, pedagogové, rodiče s dětmi či další zájemci a z pravidla jde o pravidelnou zájmovou činnost. Poskytují ale také příležitostné či rekreační aktivity (Hájek 2011, Pávková 2014).

3. PRACOVNÍ ČINNOSTI

Tato kapitola zahrnuje fungování pracovních činností v rámci pracovní výchovy ve škole a v rámci zájmové činnosti, jelikož jsou tyto oblasti hodně provázány a díky spojení teorie a praxe se vzájemně doplňují. Dále kapitola *Základní principy práce s dětmi* na zahradě přibližuje to, jaké metody můžeme zvolit pro dosažení stanovených cílů a jaké organizační formy využíváme pro realizování obsahu. V neposlední řadě se zaměřuji na kapitolu bezpečnost práce, která je neodmyslitelnou součástí pracovních činností a měli bychom na ni klást velký důraz a děti s ní seznámit.

Na dalších řádcích jsou i nadále zmíněny potřebné pojmy a jejich definice pro porozumění dané kapitoly.

- **Metoda** označuje určité prostředky, postupy a návody, pomocí kterých dosáhneme či můžeme dosáhnout cíle, a to v kterékoliv činnosti (Zormanová 2012).
- **Komplexní metody** „jsou složité metodické útvary, které předkládají různou, ale vždy ucelenou kombinaci a propojení několika základních prvků didaktického

systemu, jako jsou metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky nebo životní situace, jejich sjednocujícím prvkem je však vždy výuková metoda” (Maňák, Švec 2003, s. 131).

- **Zájem** lze charakterizovat jako „*relativně stálou snahu zabývat se předmětem nebo činností, která jedince upoutávají po stránce poznávací nebo citové (Hájek 2011). „Zájmy se rozvíjejí na základě existujících potřeb, umožňují jejich uspokojování a tím zároveň ovlivňují jejich charakter a vznik dalších potřeb” (Pávková a kol. 2002 str. 92).*

3.1 Pracovní výchova

Pracovní výchova se vyskytuje jak v rámci školy, tedy rámcového vzdělávacího programu, tak v rámci zájmových činností, které nemají přesně daný vzdělávací program. Vzájemně se ovšem tyto dvě kategorie úzce prolínají a je kladen důraz na využívání mezipředmětových vztahů, protože právě pracovní výchova je postavena na spojení školy se životem a materiální výrobou, což je spojení teorie a praxe.

3.1.1 Pracovní výchova v rámci RVP

„Práce je základem při formování fyzických a duševních kvalit člověka a vyděluje člověka ze světa zvířat” (Honzíková, Bajtoš 2004).

Vzdělávací obor Člověk a svět práce zahrnuje široké spektrum pracovních činností, které se cíleně zaměřují na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňují tak celé základní vzdělávání. *„Je založena na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků” (Chmelová 2010).* Tato oblast je rozdělena podle prvního a druhého stupně. Na školní zahradě se můžeme setkat s tematickými okruhy jako je práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti nebo pěstitelské a chovatelské práce. Vzdělávací obsah je realizován v průběhu celého základního vzdělání a je určen všem žákům. Žáci se učí pracovat s různými materiály a osvojují si základní pracovní dovednosti a návyky.

3.1.2 Zájmová činnost

Pávková (2002 str. 92) zájmové činnosti popisuje jako *„cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.”*

Ve společnosti je kladen důraz na to, aby byla zájmová činnost pedagogicky motivovaná a řízená, aby docházelo ke společensky žádoucímu rozvoji osobnosti, talentu a aktivnímu životnímu stylu a předcházelo se tak patologickému chování, které by mohlo

pramenit z nenaplněného volného času. Jde tedy také o to, aby zařízení výchovy mimo vyučování sledovaly měnící se trendy a reagovaly a přizpůsobovaly tak svoje zájmové činnosti podle potřeby (Hájek 2011).

„Zájmová činnost tedy plní funkci výchovnou i vzdělávací. Rozvíjí celou osobnost, působí motivačně i socializačně a podporuje seberealizaci” (Hájek 2011 str. 167).

Činnosti jsou děleny podle obsahu. Na školní zahradě se setkáváme s pracovní-technickou a přírodovědně-ekologickou činností.

pracovní-technická činnost

Pracovní-technická činnost je ta, která *„zdokonaluje manuální dovednosti, obohacuje vědomosti o technické poznatky a umožňuje aplikaci těchto poznatků v praxi”* (Pávková a kol. 2002). Prostřednictvím vykonávané mnohostranné činnosti se prohlubuje zájem žáků o tvořivou práci. Spadá sem například práce s různými materiály jako je papír, karton, dřevo, kov, textil, plasty, sklo, drobný přírodní a technický materiál a modelovací hmoty (Pávková a kol. 2002).

přírodovědně-ekologická činnost

Přírodovědně-ekologická činnost prohlubuje u dětí vědomosti o živé i neživé přírodě, učí práci s odbornou a populárně-naučnou literaturou, pěstuje vztah k její ochraně a rozvíjí zájem o pěstitelství a chovatelství. U nejmenších dětí je nejčastější činností pozorování přírody na vycházkách, starší děti převážně mladšího školního věku mají blízký vztah ke zvířatům a jejich životu a s přibývajícím věkem stoupá zájem o specializované činnosti jako je například rybaření, včelařství nebo pěstitelství a osvojují si praktické pracovní dovednosti (Pávková a kol. 2002).

3.2 Základní principy práce s dětmi na zahradě

Člověk se může nejúspěšněji vzdělávat soustavným a plánovitým hledáním, tvořivou duševní a fyzickou prací, samostatným a cílevědomým překonáváním překážek, které jsou přiměřené věku a schopnostem.

„Při realizaci zájmové činnosti lze uplatňovat větší rozmanitost a pestrost ve výchovně-vzdělávacích postupech i podnětech, poskytovat větší příležitost k samostatnému objevování, zkoušení, přetváření než ve školním vyučování. To vše vede k větší aktivitě a kreativitě” (Pávková a kol. 2002).

3.2.1 Výukové metody

Vyučovací metodou podle Honzíkovej a Bajtoše (2004) *„rozumíme cílevědomý,*

koordinovaný a záměrný postup, kterým se podle principů pedagogiky a didaktiky realizuje edukační proces orientovaný na dosažení vytyčených cílů”.

Výuková metoda je cesta či činnost pedagoga, kterou volí na základě dané skupiny a díky které dosahuje ve spolupráci s žáky předem stanovených výchovně-vzdělávacích cílů (Zormanová 2012). Volba metody musí vycházet z objektivních kritérií, mezi něž patří zejména cíl a obsah výuky, osobnost učitele a osobnost žáka. „*Při výchově ve volném čase využívá pedagog všech rozmanitých metod, protože podmínky této oblasti výchovy jsou také rozmanité*” (Pávková 2014). Klasifikace metod je ovšem nejednotná a ve vztahu k pedagogice volného času málo nebo nevhodně zpracovaná a v české literatuře je obtížné najít komplexně pojatý přehled, který by shrnoval metody výchovy ve volném čase. Výukových metod a jejich klasifikací ovšem existuje celá řada a přehledně je shrnuje například Maňák a Švec (2003), ze kterého lze vycházet pro potřeby výchovy ve volném čase. Pro zájmovou pracovní činnost na školní zahradě jsou uplatňované metody komplexní, mezi které patří například skupinová a projektová výuka. Dále pak metody slovní, jako je vysvětlování, vyprávění, nebo rozhovor, metody názorně demonstrační, pod které spadá předvádění a pozorování, a metody praktické jako vytváření dovedností či napodobování (Maňák, Švec 2003). Důraz je hlavně kladen na metody, které podporují aktivitu účastníků, jejich samostatnost a rozvoj spolupráce (Chmelová 2010).

Skupinová výuka

Skupinová výuka spočívá v tom, že jsou žáci rozděleni do skupin, učitel jim zadá úlohy, popřípadě vyžaduje při formulaci úloh aktivitu žáků a podněcuje žáky ke spolupráci. Úlohy jsou rozdílné svým obsahem a náročností, proto umožňují spolupráci, vzájemnou pomoc, diskuzi, ale i hodnocení práce žáků (Maňák, Švec 2003).

Maňák se Švecem (2003) uvádějí pro skupinovou výuku tyto charakteristické rysy:

- spolupráce žáků při řešení obvykle náročnější úlohy nebo problému
- dělba práce žáků při řešení úlohy, problému
- sdílení názorů, zkušeností, prožitků ve skupině
- odpovědnost jednotlivých žáků za výsledky společné práce

Projektová výuka

V projektové výuce se žáci setkávají s komplexnějšími problémovými úlohami, s výukovými záměry a plány, které mají vždy také širší praktický dosah. Účastníci projektu se angažovaně zapojují a přebírají určitou zodpovědnost. Vede k přirozené spolupráci několika vyučovacích předmětů. Dále klade důraz na komplexnost řešeného pracovního úkolu, jehož cílem je osvojení potřebných vědomostí a dovedností žáky. „*Propojuje život, učení a práci, a to ve spolupráci učitelů, žáků, zainteresovaných rodičů, případně přizvaných*

expertů” (Maňák, Švec 2003).

3.2.2 Organizační formy

Pod organizační formou vyučovacího procesu rozumíme organizační uspořádání podmínek na realizování obsahu učiva při uplatňování jedné anebo více vyučovacích metod, vhodných materiálních didaktických prostředků a při respektování didaktických zásad.

Zájmová činnost v zařízeních zájmového vzdělávání bývá buď pravidelná nebo příležitostná. Podle počtu účastníků lze formy dále dělit na individuální, skupinové, případně hromadné. Za efektivní jsou považovány formy skupinové, kde dochází k práci s malou sociální skupinou. Dále se může nabízet v organizované formě s pedagogickým vedením, nebo jako spontánní aktivita, kde zařízení nabízí pouze podmínky a prostředky (Hájek 2008, Pávková a kol. 2002).

3.2.3 Bezpečnost práce na zahradě

„Bezpečnost práce představuje takový souhrn opatření, jejichž cílem je odstranit příčiny ohrožení života a zdraví člověka, tzn. vytvořit a zabezpečit bezpečné pracovní prostředí” (Honzíková, Bajtoš 2004).

„Hygienou práce rozumíme stanovení takových zdravotních podmínek při výkonu práce (ve výchovně-vzdělávacím procesu), které mají zabezpečovat ochranu zdraví při práci” (Honzíková, Bajtoš 2004).

Znalost bezpečnostních předpisů a seznámení dětí s bezpečnostními pravidly, jak při pohybu na zahradě, tak při práci s různým nářadím, by mělo předcházet jakékoli činnosti nejen zahradě. *„Vstupní školení o bezpečnosti a hygieně při práci na školní zahradě by měl vyučující na začátku výuky realizovat se všemi žáky a dbát na soustavné dodržování těchto zásad”* (Chmelová 2010). Vyučující by měl, jak pro svoji, tak pro ochranu dětí, dbát na přiměřený počet lidí ve skupině, aby nedošlo k tomu, že výuka bude neefektivní a dojde k porušení bezpečnosti práce. Vzhledem k tomu, že se děti na školních pozemcích pohybují a pracují i samostatně, musí být všechny pěstované druhy rostlin jedlé a pro děti bezpečné (Chmelová 2010). Pokud je dětem vysvětleno, jak používat nářadí a jak vedle sebe pracovat, sníží se riziko poranění na minimum. Lékárnička první pomoci musí být vždy dostupná!

Čím dříve děti do zahrady začnou chodit, tím více pro ně dané prostředí bude přirozené, nebude je okolní příroda rozptylovat a budou schopni se soustředit na úkoly, které mají plnit. *„Tím si také osvojí pravidla bezpečného pobytu i pohybu a posléze i práce s nářadím”* (Křivánková 2012).

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce se zabývám metodickou přípravou série úkolů a jejich grafickým zpracováním pro využití v praxi, pilotním ověřením několika z nich a evaluací.

„Školní zahrada je báječným místem, kde můžeme s dětmi objevovat, bádát, pozorovat, dotýkat se, hrát si, odpočívat či pobíhat a cvičit svou obratnost. Kde jinde, než na školní zahradě si děti přirozeně osvojují základní znalosti a souvislosti v praxi, ověřují poznatky získané při výuce, učí se požadovaným postojům a získávají pocit bezpečí a pohody. Malí i velcí zde mohou zkoumat přírodní zákonitosti, poznávat rostliny i živočichy i sami sebe. Tady jsou pokládány základy aktivní ochrany životního prostředí“ (Kordulová, 2012).

4. OBECNÉ INFORMACE

Tato část práce slouží zejména pro volnočasové pedagogy, kteří se orientují na rukodělné zájmové činnosti na školní zahradě a svoji zahradu chtějí společně s dětmi vybudovat tak, aby byla co nejpestřejší a jednotlivé prvky podněcovaly děti ke hře, dobrodružství, učení a bádání.

„Nejen zahrada samotná, ale zejména proces tvorby představuje skvělý potenciál pro výchovu a vzdělávání dětí i pro budování komunity a zlepšování kvality městského prostředí. I malé proměny mohou mít velký účinek“ (Říhová 2022).

Metodické listy lze využít na školní zahradě zejména od jara do podzimu, kdy jsou všeobecně práce na zahradě v plném proudu. Činnosti je tak vhodné zařazovat během celého roku v návaznosti na to, jaký je zrovna kalendářní měsíc, jelikož některé práce, zejména ty pěstitelské, je dobré načasovat tak, aby výsledek byl co nejefektivnější. Všechny aktivity lze částečně modifikovat a upravit podle vlastních potřeb. Vzhledem k tomu, že jsou všechny aktivity prováděny venku na školní zahradě, je důležitým faktorem pro jejich realizace počasí. Především tomu můžeme přistřeškem, který slouží jako částečný úkryt před špatným počasím a pod kterým můžeme některé aktivity dokončit.

Jde o sérii úkolů, tudíž jednotlivé listy na sebe navenavazují a lze je použít samostatně. Jedná se tedy o inspiraci pedagogům, kteří s dětmi chtějí budovat a podílet se na tvorbě inspirativní školní zahrady, bez větší finanční podpory, která bude sloužit nejen dětem ze zájmové skupiny, ale také žákům a pedagogům z vybrané školy, které zahrada náleží, případně jejich rodičům a široké veřejnosti.

Jednotlivé prvky jsou vybrané tak, aby je děti byly schopny s pedagogy vyrobit samy,

bez složitých konstrukčních návodů, pomůcek a materiálů. Velké množství materiálu nám totiž nabízí příroda sama, a proto je vhodné využít stávající prvky a materiál, který se na zahradě, nebo v jejím okolí již nachází případně starší materiál, který tak zrecyklujeme.

Metodické listy jsou navrženy pro heterogenní zájmovou skupinu a volba vhodných cílů a prostředků je tedy klíčová pro to, aby realizace činností byla úspěšná. Důraz je tedy kladen na to, aby aktivity byly přiměřené, přínosné a zajímavé pro všechny zastoupené věkové skupiny. Výhodou heterogenních skupin je pestrost sociálních vztahů, učení mladších od starších, vzájemná pomoc a působení přirozených vzorů. Jsou člověku přirozené, jelikož se s nimi setkává v běžném životě, a proto je vhodné, dokonce i žádoucí s nimi pracovat i ve volném čase (Pávková 2014).

5. METODICKÁ PŘÍPRAVA SÉRIE ÚKOLŮ

“Dejme dětem přiměřenou práci, rozmanitou a radostnou práci. Práci na volném vzduchu, v záři slunce, která sílí hřbetní svaly, šíří prsa, barví kůži, která namáhá celé tělo, práci v nejlehčím oděvu” (Štorch 1929).

5.1 Hlavní cíle

“Jako cíle (goals) programu se zpravidla označuje základní charakteristika změny, kterou program předpokládá, tedy jeho žádoucí efekt” (Simmons a kol., 2004, Bennett, 1989, Sellers, 2007 in Činčera 2013).

Jedním z hlavních cílů praktické části bakalářské práce je to, aby se děti podílely na budování školní zahrady a jednotlivé prvky, které by hodnotná školní zahrada měla obsahovat a které jdou vyrobit svépomocí, si společně s pedagogy vyrobily. Budou tak díky zájmové činnosti vytvářet prostředí nejen pro trávení volného času, ale i pro školní výuku. Užitečné prvky, které děti na zahradě vytvoří, by pro ně mohly mít mnohem větší hodnotu, a v jejich zájmu by tak mohla být i následná péče o ně. To ovšem ukáže až čas. Dalším cílem je, aby děti trávily více času venku, v přírodě. Z různých výzkumů, které popisuje Daniš (2016) vyplývá, že čas strávený venku přispívá k lepší fyzické kondici, děti jsou méně nemocné, má pozitivní vliv na psychické zdraví a má velký dopad na rozvoj člověka a jeho učení. Proto čím více času umožníme dětem trávit venku, tím více přispíváme k jejich zdravému vývoji. Třetím cílem je, aby si děti osvojily pracovní činnosti na zahradě. Jde o práci s různými materiály, práci s náradím, zásady pěstitelství a chovatelství. K dosažení těchto cílů je zapotřebí určit krátkodobé cíle v jednotlivých konkrétních úkolech a úkoly vybírat tak, aby splňovaly potřebné požadavky.

5.2 Příprava

Na začátku jsem vytvořila schéma, do které jsem zaznamenala všechny prvky, které by školní zahrada měla obsahovat. Z nich jsem poté vybrala prvky, které jdou vyrobit svépomocí a není na ně potřeba složitých konstrukčních návodů, pomůcek a velkého množství materiálu. Ty jsem poté konzultovala s paní ředitelkou základní školy, ve které mělo probíhat pilotní ověření. Některé prvky již na zahradě měli, proto jsme vybraly ty, které by jejich zahradu obohatily a ty jsem metodicky zpracovala viz **Obr. 2**.

Obr. 2 Schéma na téma školní zahrada

“Zahradnická práce je snad nejkrásnější a nejcennější zaměstnání pro děti. V ní se přirozeně soustřeďuje skoro všechno školní učivo” (Štorch, 1929).

5.3 Jednotlivé činnosti

5.3.1 Vyvýšené záhony

Úvod: Záhon je jakákoliv jasně ohraničená plocha zkulturnované půdy na zahradě. U vyvýšených záhonů se jedná o vyvýšenou pěstební plochu ohraničenou obrubou. Díky tomu můžeme založit záhon na svažitém terénu, ve vlhkém prostředí, na neúrodné půdě, na dvoře, terase či na střešní zahradě. Ideální umístění je na slunci (Hábová a kol. 2018).

Edukační cíl: dítě se naučí pracovat s vybraným nářadím, dítě dokáže popsat vrstvy ze kterých se vyvýšený záhon skládá.

Metody: projektová, vysvětlování, předvádění

Pomůcky: podle druhu obruby - dřevěná prkna, kámen, pletivo atp., nářadí: lopata, rýč, vidle, nářadí nutné pro stavbu obruby (kladivo, pilka apod.), drenáž - menší kamínky, šterk, písek, střední vrstva - měkký zelený odpad (tráva, listí, drn, drcené dřevo), svrchní

vrstva - kvalitní zemina, plodiny které chceme pěstovat (zelenina, ovoce a jiné plodiny, byliny, smíšené výsadby) (Hábová a kol. 2018).

Časová dotace: cca 120 minut

Období: Stavba záhonu je vhodná na podzim, kdy je na zahradě dost rostlinného materiálu. Přes zimu založený záhon slehne, takže na jaře můžeme začít s výsadbou. Pěstujeme až do podzimu.

Motivace: Dětem předneseme básničku související s tématem vyvýšených záhonů.

*Na zahrádce hrabaly
chodbičku dvě žížaly.
Od pórku až k petrželi,
ke květáku, potom k zeli.
Šlo jim to jak o závod,
skončily až u jahod.
Trvalo to jenom chvíli,
celý záhon pěkně zryly. (Nesvadba a Susa 2007)*

Otázky: Jak byste navrhli záhon, aby k němu byl snadný přístup a chránil rostliny před vysokou hladinou spodní vody na pozemku (vlhká půda)? Jaké vrstvy by měl podle vás obsahovat vyvýšený záhon a proč? V čem jsou vyvýšené záhony podobné kompostu?

Pracovní postup dřevěného záhonu: Vymezíme prostor, kde bude záhon stát, půdu pod ním zryjeme a odstraníme trávu. Poté k sobě stlučeme/přišroubujeme dřevěná prkna do tvaru obdélníku beze dna o velikosti cca 120 x 60 cm (velikost může být libovolná podle potřeby) a postavíme je na připravené místo. Záhon poté naplníme tak, aby na dně ležel nejtlustší materiál a v dalších vrstvách byly stále jemnější rostlinné zbytky. Každá vrstva by měla být vysoká asi 25 cm. Nahoru dáme zeminu a do ní zasadíme vybrané plodiny. Záhon je náchylnější na vysychání, proto se musí častěji zalévat.

Zelenina pro vyvýšený záhon dle potřeby živin:

- plodina první trati: květák, brokolice, hlávková kapusta, cuketa, okurky, brambory, zeli, meloun, rebarbora, rajčata, růžičková kapusta, celer, dýně, pórek
- plodina druhé trati: fenykl, česnek, kedluben, mrkev, paprika, ředkev, salát, špenát, cibule, pór, mangold
- plodina třetí trati: rukola, ředkvička, keřičkové fazole, polníček, bylinky, řeřicha, hrách

Produktivní pořadí plodin na vyvýšeném záhonu:

1. rok – dýně, cuketa fenykl

- pórek, brambory, listový salát nebo hlávkový salát
- 2. rok – kedlubny, okurky, červená řepa
 - mrkev, kopr, ředkev
- 3. rok – mrkev, cibule, mangold, kopr,
 - salát, cibule, červená řepa
- 4. rok – ředkvičky, salát, hrách
 - ředkvičky, hrách
- 5. rok – přestávka v pěstování (volitelně)

5.3.2 Veselé lavičky

Úvod: Vytvořením laviček získáme prostor, kde můžeme trávit čas odpočinkem nebo s kamarády. Můžeme si je přemístit na libovolné místo na slunce nebo do stínu a tím vytvořit příjemné klima. Mohou mít mnoho podob, od široké lavice s opěradlem až po špalek přinesený z lesa, a mohou být vyrobeny z různých materiálů.

Edukační cíl: dítě zvládne obrousit dřevěné části, dítě pečlivě natře část přidělené lavičky.

Metody: skupinová a individuální, předvádění, rozhovor

Pomůcky: staré, časem zašlé lavičky, brusný papír, dřívko, barvu na dřevo, štětec

Časová dotace: cca 60 minut

Období: jaro, léto, podzim

Motivace: Pojděme si to tu trochu rozveselit! Otázky: Čím dostaneme starou barvu z lavičky? Jaké vlastnosti by měla mít barva kterou natřeme venkovní lavičku? Jaké barvy můžeme namíchat z daných odstínů?

Pracovní postup: Staré lavičky se obrousí za pomoci brusného papíru přidělaným na kusu dřeva. Poté se očistí dřevěné části lavičky a natřou se vhodnou barvou na dřevo.

5.3.3 Smyslová cesta

Úvod: Cesty a cestičky patří k základním prvkům zahradní architektury. Určitou nadstavbu lze vytvořit třeba v podobě takzvaných smyslových chodníků. Sundejme si boty a pojděme se projít tak, jak chodívaly v létě děti z okolních chalup do školy – naboso. Vždyť je to zdravé a docela zajímavé. Chůze v mokré trávě posiluje nohy. Je vlastně přirozenou koupelí nohou a čerstvý vzduch ještě posiluje její účinek. Pozitivní působení chůze naboso po přírodních materiálech na lidský organismus má vysvětlení – důsledkem velkého množství nervových zakončení jsou chodidla lechtivá. Své nervové zakončení, reflexní bod na chodidle, má každý vnitřní orgán těla. Chůzí naboso se tak provádí přirozená reflexní

masáž působící na celé tělo. Povzbuzuje se přirozeným způsobem látková výměna, oběhová soustava, svěžest celého těla a dobrá nálada.

Edukační cíl: dítě dbá na čistotu práce, dítě umí vyjmenovat všechny smysly.

Metody: skupinová a individuální, vysvětlování

Pomůcky: lopata, dřevěné kůly/prkna na ohraničení, různé materiály (kameny a oblázky různých velikostí, mech, šišky, hlínu, písek, jehličí, kůru stromů, listí, špalky z kulatiny, žaludy, bukvice, piliny, slámu, kaštiny, vodu, bahno, větvičky, mušle, směs vonných bylin, fazole, chvojí, cihly, propletené vrbové proutí atd.)

Časová dotace: cca 120 minut

Období: jaro, léto, podzim

Motivace: Naboso! Otázky: Kolik máme smyslů a jaké? Chodili jste někdy naboso? Jaké materiály mohou přijít do smyslového chodníčku?

Pracovní postup: Vymezíme, kudy cestička povede a odstraníme z místa trávu. Z prken, kůlů či jiného materiálu vytvoříme na zemi čtvercová ohraničení. Vyložíme je kartony, koberci nebo foliemi proti prorůstání plevelů. Můžeme ji doplnit o provazové zábradlí. Pak je to už na fantazii, co do ohrádek dáme za materiály: kameny a oblázky různých velikostí, mech, šišky, hlínu, písek, jehličí, kůru stromů, listí, špalky z kulatiny, žaludy, bukvice, piliny, slámu, kaštiny, vodu, bahno, větvičky, mušle, směs vonných bylin, fazole, chvojí, cihly, propletené vrbové proutí atd.

5.3.4 Kompost

Úvod: Péče o zahradu nám přináší spoustu přírodního materiálu, který je třeba zpracovat. Ideální je ho využít na kompost, společně se zbytky z kuchyně. *„Kompost je nejstarším a nejpřirozenějším prostředkem ke zlepšování půdy, který známe. Připravuje se z organických odpadků z domácnosti a ze zahrádky a je významným příspěvkem k udržení zdravé půdy a k výživě rostlin. Kompostování ve vlastní zahrádce významně přispívá k ochraně životního prostředí. Kompost se někdy také označuje jako “srdce” zahrádky, neboť plymule udržuje, případně i zvyšuje úrodnost půdy. Během celého roku vzniká hodně odpadů - listí, zbytky rostlin, posekaná tráva, zbytky po řezu živých plodů, plevele aj. Dáme-li je do popelnice na směsný odpad nebo biodpad, zbavujeme se cenného daru přírody (Kalina 2016).*

Edukační cíl: dítě dokáže rozlišit, které materiály do kompostu patří a které ne, dítě spolupracuje na zadaném úkolu, aktivně se podílí na tvorbě životního prostředí.

Metody: projektová, vysvětlování, rozhovor, napodobování

Pomůcky: Vhodný materiál na obrubu kompostu - dřevěná prkna, hřebíky/šrouby,

kladivo, organické zbytky

Časová dotace: 60 minut

Období: jaro, léto, podzim

Motivace: Otázky: K čemu slouží kompost? Z čeho se získává? Který živočich je pro kompost důležitý a můžeme ho v něm zahlédnout? Který druh odpadu je ke kompostování vhodný a který ne?

Vhodné materiály: zbytky zeleniny a ovoce, čaj, kávový výluh, papírové ručníky a ubrousky neznečištěné tukem a chemikáliemi, květiny, pokosená tráva, posekané či rozdrcené větve, listí, popel ze dřeva, piliny, hobliny, hnůj

Nevhodné materiály: kovy, plasty, sklo, textil, papír, barvy, staré léky, slupky dovážených citrusových plodů a banány, které jsou chemicky ošetřeny, oleje a tuky, baterie, chemické prostředky, prach z vysavačů, rostliny napadené chorobami, oddenkaté plevely a plevely s vyzrálými semeny, masné a mléčné výrobky, tepelně upravené potraviny, kosti (Hábová a kol. 2018).

Pracovní postup: Vymezíme místo pro kompost, upravíme ho a postavíme na něho dřevěnou ohrádku z prken. Dno necháme prázdné tak, aby měl kompost styk s půdou a mohly se tak do něho dostat potřebné mikroorganismy. Do kompostéru vložíme na dno nalámané suché i mokré větve, a na ně další organický materiál jako je například tráva, květiny, nebo zbytky z kuchyně. Na 2-3 díly dřevěného materiálu přidáme 1 díl zeleného. Například na dva kbelíky kůry můžeme přidat jeden kbelík odpadu z kuchyně. Na tři kolečka posekané trávy jedno kolečko slámy nebo jehličí. Při optimálním průběhu rozkladu je čerstvý kompost použitelný již po šesti týdnech, ale patřičnou zralost kompost zpravidla nabývá teprve po šesti měsících.

5.3.5 Bylinková spirála

Úvod: Na spirále můžeme ukazovat správný výběr stanoviště pro jednotlivé druhy bylin podle jejich požadavků. Na malé ploše je tedy možné vyhovět různým druhům bylin a jejich nárokům. Kameny, ze kterých je spirála postavena slouží jako suchá zídka, která přes den kumuluje sluneční energii a v noci pak vytváří příznivé mikroklima. Poskytuje také příbytek různým živočichům, jako jsou třeba ještěrky nebo jiný hmyz.

Edukační cíl: dítě dokáže popsat postup sázení bylin, dítě následuje pracovní postup

Metody: projektová a skupinová, vysvětlování, předvádění, pozorování, napodobování

Pomůcky: kameny, hlína, vybrané bylinky, šterk, lopatky

Časová dotace: 120 minut

Období: vhodné jsou jarní měsíce

Motivace: otázky: Můžeme bylinky sázet i jinak než do spirály, jak? Znáte postup sázení bylinek? Jaké bylinky znáte?

Dětem předneseme básničku o bylinkách, ve které se dozví nebo si připomenou na co jsou dané bylinky vhodné a k čemu se používají.

<i>Dnes máme den bylinkový, od přírody voňavý. V naší zahrádce si hoví pro chuť, vůni, pro zdraví.</i>	<i>Řepík dobře rány hojí, bazalka je skvělá a kdo šalvěže se bojí, velkou chybu dělá.</i>
--	---

<i>Den už zase kvapem chvátá, stihmu popřát dobré ráno? Na čaj meduňka a máta, a na pizzu oregano.</i>	<i>Pažitku dám do tvarohu, pak se hladím po břichu. V zimě aspoň chleba s máslem, na něj sypu řeřichu.</i>
--	--

<i>Petrželku do nádivky. Zapráší se po ní. Samozřejmě do polívky, s čerstvou krásně voní.</i>	<i>Cítíte tu vůni z vánku, to voní můj bramborák. Mám v něm vlastní majoránku. Nevěříte? Je to tak. (Kříž 2012)</i>
---	---

*Dávám tam i libeček,
aby lepší byla.
Ale jenom ždibeček,
je v něm velká síla.*

Před sázením si přečteme krátké povídání o každé bylince, kterou chceme zasadit – k čemu slouží, jak ji poznáme, co potřebuje ke svému životu viz příloha č. 1.

Pracovní postup: Vyznačíme místo, kde chceme mít spirálu a připravíme podklad. Místo odplevelíme, odstraníme trávu a půdu zkypríme. Poté začneme vyskládat kameny do tvaru spirály. Hotovou spirálu vysypeme hlínou smíchanou se štěrkem či kamením. Takto připravenou spirálu zasypeme několika centimetry úrodné zeminy, do které můžeme sázet předpěstované bylinky. Vyhloubíme jamku, rostlině roztrhneme lehce kořenový systém, aby se nám dobře uchytila, zasadíme ji do připravené jamky a zasypeme hlínou. Rostlinu poté zalijeme.

5.3.6 Informační popisky

Úvod: Důležitost jmenovek na rostliny si někteří pěstitelé uvědomí až ve chvíli, kdy si nemohou vzpomenout, jakou rostlinu zasadili do pravého rohu záhonku. Jmenovky na rostliny pomohou s orientací na zahradě, díky nim přesně víme, kterou květinu máme před očima. Jmenovky se hodí i v případě, že doma předpěstováváme několik druhů rostlin, které jsou zatím skryté pod vrstvou rašeliny. A co teprve takový rozcestník na školní zahradě. Hravě tak každý přichodzí ví, kde hledat úrodu nebo jednu z budov která je součástí školy a do které zrovna míří.

Edukační cíl: dítě zvládne pracovat s používaným nářadím, dítě dbá na bezpečnost práce.

Metody: individuální, slovní, vysvětlování

Pomůcky: jmenovky z klacíků: škrabka na brambory, akrylový popisovač, klacíky o průměru cca 2 cm (nejlépe z měkkého dřeva - lípa), atlas bylin, pilka

rozcestník: dřevěný kůl, dřevěné desky (směrovky) o rozměru cca 30x10cm (lze použít staré palubky, lišty, odřezky), akrylový popisovač, hřebíky, kladivo

Časová dotace: cca 45 minut

Období: Jaro, léto, podzim

Motivace: Otázky: Které rostliny na zahradě neumíte pojmenovat? Víte, jak hledat v atlasu rostlin? Stalo se vám někdy, že jste někam přišli a nevěděli jste, kudy máte jít?

Pracovní postup: Jmenovky z klacíků: nařežeme si klacíky na požadovanou délku a jednu stranu oškrabeme škrabkou, aby nám vznikla plocha na psaní rodového i druhového jména rostliny. Pomocí fixu napíšeme název a klacík zapícheme k rostlině.

Rozcestník: Opracujeme si dřevěný kůl, který zapícheme dostatečně hluboko do země. Nařežeme si směrovky, na které napíšeme jména či názvy rostlin nebo školních budov. Směrovky poté zatlučeme do předem připraveného kůlu ve správném směru.

5.3.7 Domeček pro škvory

Úvod: Někteří lidé se domnívají, že škvoři mají na zadečku kleštičky a těmi štípají. To je ale velký omyl. Byť se odborně nazývají klíščky, neštípají s nimi. Škvoři jimi hrozí, když jsou znepokojeni. Pomáhají jim při chytání kořisti, stejně jako při rozvíjení zadního páru zkrácených blanitých křídel složených pod malými předními krovkami. A co je možná nejdůležitější, pomáhají jim držet se při páření (Jančaříková, Kapuciánová 2013).

Edukační cíl: dítě se řídí pracovním postupem, dítě se aktivně podílí na ochraně a tvorbě životního prostředí, dítě má pozitivní vztah k přírodnímu prostředí.

Metody: individuální, slovní, vysvětlování, rozhovor

Pomůcky: keramický či terakotový květináč (nejlépe neglazovaný), provázek, pletivo (případně citrusová síťka nebo rašlový pytel na cibuli či brambory), sláma/seno, akrylové barvy/fixy

Časová dotace: cca 45 minut

Období: jaro, léto, podzim, pozorování ve vegetační době

Motivace: Nelezou do ucha a nepropichují bubínky! Za to milují mšice. Otázky: Co vidíte na obrázku (škvora)? Viz příloha č. 2 Čím se škvor živí, co má nejraději? V čem je užitečný pro naši zahradu? Slyšeli jste, co se o škvorech říká?

Dětem přečteme krátký úryvek s informacemi o škvorovi viz příloha č. 3.

Pracovní postup: Květináče pomalujeme akrylovými barvami podle libosti a necháme zaschnout. Mezitím si připravíme vše potřebné. Dírkou dna květináče protáhneme kus provázku a uděláme očko, aby se dal květináč pověsit dnem vzhůru. Je-li otvor dna příliš velký, můžeme si pomoci kouskem větvičky, případně velkým korálkem. Pak květináč naplníme hrstkou suché slámy nebo sena a otvor přetáhneme pletivem s malými oky, aby nám obsah nevypádal. Pokud neseženeme pletivo či síťku, můžeme použít i provázek, kterým květináč omotáme. Hotový květináč pověsíme do blízkosti napadených rostlin, mezi husté větve nebo na strom ke kmeni tak, aby si do něho škvoři našli a ukryli se v něm.

5.3.8 Strašák

Úvod: „*Je jedno, kdy a na jakém koutě planety lidé žili. Vždy se snažili dostupnými prostředky chránit úrodu nejen před vlivy počasí, ale také před škůdci. A tak, nezávisle na sobě, na nejrůznějších koutech zeměkoule lidé vymýšleli, jak úrodu co nejúčinněji ochránit. Nejstarší zprávy o ochraně úrody pocházejí ze starověkého Egypta. Podél řeky Nilu chránili egyptští zemědělci pšeničná pole před hejny křepelk. V dalších staletích vznikla celá řada jednoduchých i velmi důmyslných plašících nástrojů. My tentokrát zůstaneme u těch neznámějších – strašáků*“ (Zahradacentum 2021).

Edukační cíl: dítě komunikuje v kolektivu, dítě spolupracuje na tvorbě strašáka s ostatními, dítě si umí říci o pomoc, dítě vyjádří svůj názor.

Metody: projektová, vyprávění, popis

Pomůcky: dva dřevěné kůly/latě (kostra), hřebíky, kladivo, provázek, sláma nebo seno na vycpání, jutový nebo plátěný pytel na hlavu, oblečení pro strašáka (například stará košile, kalhoty, klobouk...), případně fixy či knoflíky na obličej

Časová dotace: cca 60 minut

Období: jaro, léto, podzim

Motivace: Zachraňme naši úrodu!

Stojí strašák na poli,
(stojíme snožmo, ruce v rozpažení)
v dáli vidí topoly.
(dáme ruku nad oči a otáčíme se ze strany na stran - rozhlížíme se)
Kolem něho krouží ptáci,
(běháme dokola a máváme rukama jako ptáci)
zahánět je, to dá práci.
(stojíme, ruce v rozpažení, otáčíme se v pase ze strany na stranu)
Večer, když jdou všichni spát,
(dřepneme si a ruce složíme pod tvář)
musí on tam pořád stát.
(stoupneme si snožmo, ruce v rozpažení) (Anon 2022)

Pracovní postup: Nejprve si z kúlů či latí připravíme kostru strašáka. Latě překřížíme a v místě protnutí je pevně spojíme. Poté vycpeme jutový pytel senem a přiděláme ho na vrchol kostry jako hlavu. Můžeme mu dodělat obličej. Vybereme vhodné oblečení, které na kostru navlékneme a některé části podle potřeby také vyplníme slámou. Fantazii se meze nekladou, tudíž strašáka můžeme dozdobit různými doplňky, jako je třeba starý klobouk, holinky, či batoh. Hotového strašáka zatlučeme do záhonku.

Pro pedagoga: Projekt můžeme dětem zadat s časovým předstihem, aby si mohly sehnat potřebné oblečení do kterého strašáka obléknou.

6. PILOTNÍ OVĚŘENÍ ČTYŘ ÚKOLŮ

Pro pilotní ověření čtyř navržených úkolů, jsem si vybrala Základní školu Janské Lázně v okrese Trutnov viz *Obr. 3*. Jedná se o dvoutrídni školu se všemi ročníky prvního stupně. Součástí je i Mateřská škola, která sídlí ve vlastním objektu. Škola pracuje dle školního vzdělávacího programu s názvem „Nová škola“ a navštěvuje ji v průměru 30 dětí. Součástí je i školní družina, kterou pravidelně navštěvuje několik dětí všech věkových kategorií. Základní škola vlastní i školní pozemek, kam v rámci školního předmětu pracovní činnosti děti dochází a kde probíhá výuka. Pedagogové se s dětmi snaží školní zahradu budovat a některé užitečné prvky, jakými jsou například ohniště viz *Obr. 4*, hmyzí hotel viz *Obr. 5*, venkovní učebna viz, *Obr. 6*, záhony s jahodami či ovocné stromy, již můžeme na zahradě najít. Pro pilotní ověření jsem tedy ve spolupráci s paní ředitelkou a dětmi vybrala

čtyři prvky, které na školní zahradě chybí, které by rádi měli a které přispějí k tomu, aby školní zahrada byla zase o kus podnětnější, inspirativnější a všichni se v ní cítili dobře.

Při realizaci byl přítomen asistent pedagoga, který mi při činnostech s dětmi pomáhal. Před samotnou realizací bylo nutné připravit všechn potřebný materiál, podklady a plán činnosti. Vybrané úkoly jsem realizovala ve 4 dnech, tedy každou činnost v jeden den. Na závěr každé činnosti jsem zařadila krátkou reflexi, a to krátké povídání o tom, co nového se děti naučily, co se dozvěděly, a co si odnáší.

Obr. 3 Základní škola Janské Lázně

Obr. 4 Ohniště

Obr. 5 Hmyzí hotel

Obr. 6 Venkovní učebna

6.1 Skupina

Pro práci jsem si vybrala pět dětí ze školní družiny, které o činnost měly zájem, tudíž zde byl uplatněn princip dobrovolnosti. Jednalo se o heterogenní skupinu chlapců i dívek rozdílného věku (6-10 let). Děti se již znaly ze školní družiny, případně ze školy, tudíž odpadla potřeba vzájemného seznámení dětí. Výhodou heterogenních skupin je pestrost

sociálních vztahů, učení mladších od starších, vzájemná pomoc a působení přirozených vzorů (Pávková 2014). Odlišný způsob výuky v malotřídních školách může být pro zájmovou činnost na školní zahradě výhodou. Děti jsou zvyklé již ze školy pracovat v heterogenní skupině formou skupinového nebo projektového vyučování, či individuálně. Žáci se učí samostatně pracovat, analyzovat problémy a vhodně rozvrhnout práci. Je prokázáno, že děti se učí spoléhat samy na sebe, spolupracovat s mladšími i staršími spolužáky, naučí se požádat o pomoc nebo pomoc poskytnout a tolerovat ostatní děti s jejich přednostmi i nedostatky.

6.2 Bylinková spirála

Seznámila jsem děti s úkolem dne a na úvod jsme si řekli něco ke spirále, k čemu slouží a proč je vhodné bylinky takto sázet. Společně jsme pak rozestavěli na sebe kameny do tvaru spirály viz **Obr. 7** a poté plochu mezi nimi vyplnili hlínou viz **Obr. 8**. Před samotným sázením jsme si představili bylinky, které budeme sázet. Přečetla jsem krátký odstavec o tom, k čemu bylinky slouží, jak je poznáme, jak bychom se o ně měli starat a které místo je pro ně vhodné příloha č. 1. Podle toho jsme bylinky rozmístili. Řekli jsme si zásady sázení viz **Obr. 9** a pěstování a každý si tak vyzkoušel svou bylinku zasadit viz **Obr. 10**. Zkusili jsme některé promnout mezi prsty a vyzkoušet i jejich vůni. Poté jsme je všechny zalily vodou.

Obr. 7 Stavění spirály

Obr. 8 Vyplnění spirály hlínou

Obr. 9 Zásady sázení

Obr. 10 Sázení bylinek

6.3 Informační popisky

Při této aktivitě nás zastihlo špatné počasí a já si tak vyzkoušela, jaké to je improvizovat. Všechny aktivity probíhají venku na zahradě, proto by pedagog měl počítat i s takovouto překážkou, jako je nevhodné počasí. Děti na zahradě ještě nemají žádný přístřešek, kam by se mohly schovat, proto jsme se před deštěm schovali do školní dílny, kde jsem dětem představila úkol dne. Společně jsme si řekli něco málo na úvod a dali se do práce. Jejich úkolem bylo vybarvit předem připravené nápisy na směrovkách. Každý si tak vzal jednu směrovku a podle vlastní fantazie ji vybarvil viz *Obr. 11*. Tuto aktivitu jsme mohli bez problému vykonat ve školní dílně. Děti u ní seděly za stolem a mohly se tak plně soustředit na práci. Mezi tím déšť ustal a my se tak mohli vydat ven do zahrady. Poté děti vybraly vhodné místo na rozcestníku, a správným směrem směrovku za pomoci pedagoga zatloukly do předem připraveného kůlu viz *Obr. 12*.

Z předešlého dne bylo třeba pojmenovat i zasazené bylinky ve spirále, kterou jsme společně postavili. Děti si rozdaly připravené nařezané klacíky a škrabkou na brambory oškrábaly jeden konec klacíku viz *Obr. 13*. Vznikla tak plocha na název bylinky, kterou si vybraly. Dále měly děti za úkol najít bylinku v atlasu bylin a správně ji pojmenovat rodovým i druhovým jménem. Názvy jsem jim na klacíky pomohla nadepsat a hotovou jmenovku děti zapíchly ke správné bylince viz *Obr. 14*. Zopakovali jsme si tak společně názvy a informace o bylinkách i to, podle čeho je poznáme.

Obr. 11 Barvení směrovek

Obr. 12 Zatloukání směrovek do rozcestníku

Obr. 13 Škrabání klacíku pomocí škrabky

Obr. 14 Umístění jmenovky

6.4 Domeček pro škvory

Na úvod jsem dětem ukázala obrázek škvora z knížky, zda poznají, o kterého živočicha se jedná viz *Obr. 15*. Poté jsem se jich zeptala, co všechno o škvorovi vědí. Dále jsem jim přečetla krátký shrnující odstavec z knížky s informacemi o škvorovi viz příloha č. 2 a ukázala obrázek mšice. Řekli jsme si, proč je dobré stavět škvoří domečky a k čemu nám je škvor na zahradě užitečný. Děti přišly s nápadem zkusit škvora v zahradě najít, a tak jsme se pustily do hledání, což se po chvíli ukázalo jako úspěšné. Poté si děti rozebraly hliněné květináče, které pomalovaly viz *Obr. 16* a podle postupu z nich vytvořily vhodný domeček viz *Obr. 17*, do kterého opatrně škvora umístily. Když byly všechny květináče hotové, společně jsme je zavěsili na okolní stromy a keře viz *Obr. 18*.

Obr. 15 Povídání o škvorech

Obr. 16 Malování na květináče

Obr. 17 Postup tvorby domečku pro škvora

Obr. 18 Zavěšení domečku pro škvora na strom

6.5 Strašák

Jeden z hlavních cílů práce je, aby se děti podílely na budování školní zahrady a aby ji společně s pedagogy přetvářeli k obrazu svému. Proto dostaly na výběr z několika projektů, kterými obohatí svoji zahradu. Děti se shodly na strašákovi, který by jim hlídal úrodu jahod, které si zde vypěstovaly. Projekt jsem zadala hned první den, abychom měli čas na jeho přípravu. Prvním úkolem bylo sehnat nějaké oblečení, do kterého bychom ho mohli obléci. Vybrali jsme pět kusů oblečení (klobouk, kravatu, košili, vestu, kalhoty), které si děti rozdělily mezi sebe a které měly za úkol obstarat. Mohly tak poprosit rodiče, příbuzné nebo kamarády o spolupráci, případně požádat o pomoc pedagoga či spolužáka, pokud nemohli daný kus oblečení sehnat. Vše ostatní jsem pro děti měla připravené. V den realizace jsme si společně řekli něco na úvod, seznámila jsem děti s materiálem, pomůckami a společně jsme se shodli na pracovním postupu, podle kterého poté pracovaly viz *Obr. 19*.

Hotového strašáka jsme poté zatloukli do záhonu jahod viz *Obr. 20*.

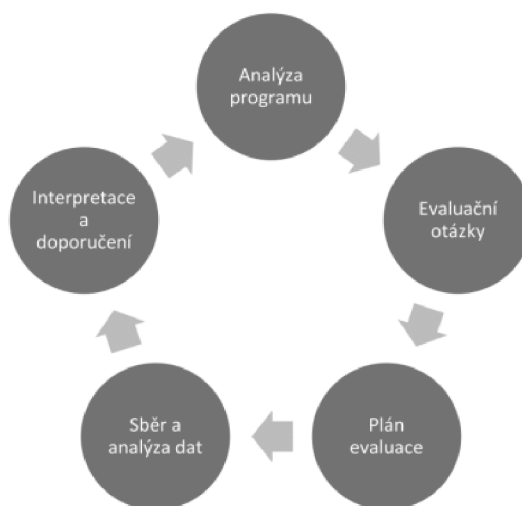
Obr. 19 Tvorba strašáka

Obr. 20 Strašák v záhonu

7. EVALUACE

Činčera (2013) vymezuje evaluaci jako *“proces sběru a analýzy dat pro vyhodnocení současného stavu, hodnoty, významu a kvality programu, produktu, osoby, politiky, návrhu či plánu”*. Běžně je chápána jako cyklus o čtyř nebo pěti na sebe navazujících fázích viz *Obr. 21* a je pro ni typický pragmatický přístup.

Obr. 21 cyklus evaluace (Činčera, 2013)

„Přestože evaluace mohou být jednorázové (je-li jejich cílem vyhodnotit přínosy již uzavřeného programu), často je evaluace chápána jako proces opakovaného vyhodnocování

a modifikace programu” (Činčera, 2013).

Po celý čas jsem si během aktivit i po jejich ukončení kladla otázky, jako například zda skupina pracovala podle představ a plánu, zda byly naplněny všechny vytyčené cíle, zda jsme splnili předpokládanou časovou dotaci, zda byla motivace dostačující pro vykonávání daného úkolu, zda se děti nenudily, spolupracovaly a komunikovaly mezi sebou.

Při hodnocení činnosti jsem vzala v úvahu nejen konkrétní výsledky, ale i snahu a individuální pokrok. Hodnocení jsem tak zaměřila hlavně na pozitivní změny, což může fungovat jako dobrá motivace.

7.1 Evaluace jednotlivých činností

7.1.1 Bylinková spirála

Edukační cíl: zadané cíle byly splněny

Metody: V rámci stavění a budování bylinkové spirály jsme využili spíše skupinové výuky, kdy jsme dětem zadali úkol, na kterém spolupracovaly a odpovídaly za vykonanou práci. V rámci zadávání jsme využili slovní metody vysvětlování a metod názorně demonstračních, jako je předvádění, pozorování a metodu napodobování.

Pomůcky: Z důvodu menší velikosti spirály nám zbyly některé malé kameny, které jsme místo šterku využili a spirálu jimy vyložili. Navíc jsme využili i malé hrabičky na upravení povrchu a konvičku na zalévání.

Časová dotace: Úvod a motivace zabrala 10 minut, samotná stavba spirály a vysypání hlínou zabralo zhruba 20 minut a sázení bylinek zabralo 15 minut. Celkový čas čistě na zhotovení spirály se tedy pohyboval okolo 45 minut. Čas strávený předčítáním informací o bylinkách zabral 15 minut a zkoušení vůní zhruba 5 minut. Veškerý čas, který jsme činností strávili činil tedy 65 minut. 120 plánovaných minut tedy bylo příliš. Pokud bychom s dětmi stavěly spirálu větší a sadili bychom i větší počet bylin, čas by se protáhl.

Období: Stavbu spirály jsme s dětmi provedli v měsíci červnu, i tak byl výsledek pozitivní a bylinky se uchytily.

Motivace: Děti hbitě odpovídaly na kladené otázky. Znalý zjednodušeně postup sázení, co vše rostlina potřebuje a vyjmenovaly spoustu bylinek. Básnička se dětem líbila, jelikož jim byla blízká. Jmenované bylinky znaly a připomněly si tak, kde všude je můžeme použít. Díky informacím o bylinkách, které jsme si přečetli, děti odhadovaly, na jaké místo je zasadíme. Zkoušení vůní děti zaujalo a přemýšlely, která bylinka jim voní nejvíce a co jim vůně připomíná.

Hodnocení: Aktivitu hodnotím kladně. Překvapilo mě, jak rychle a pohotově si děti

se stavěním spirály poradily. Jednaly podle daných instrukcí a řídily se zásadami pěstitelství, které jsme si řekli. Činnost mimo jiné ukázala, jak děti umí spolupracovat na zadaném úkolu a společně ho umí dotáhnout do konečné podoby. Na konci činnosti děti byly schopny všechny bylinky pojmenovat, některé poznat podle čichu a říct postup sázení.

Doporučení: Pro stabilní kamennou zídku spirály je dobré dohlédnout na odstupňování velikosti kamenů a správné usazení, aby nám zídka nepadla. Dále pak mít vhodné nářadí pro všechny děti, případně jim pomoci rozdělit práci tak, aby nikdo nezaostával.

7.1.2 Informační popisky

Edukační cíl: zadané cíle byly splněny

Metody: zadané metody byly využity

Časová dotace: odpovídá

Období: činnost proběhla v měsíci červnu

Motivace: Děti se s odpověďmi na otázku překřikovaly a vznikla z toho zábavná “soutěž” kdo vyjmenuje více rostlin, které rostou na zahradě. Díky připomenutí názvů rostlin se nám poté lépe hledali v atlase. Ověřila jsem si tím, že si děti zapamatovaly vysazené bylinky z předešlého dne a s chutí si k nim vytvořily jmenovky.

Hodnocení: I přes nepříznivé počasí, které nás zastihlo na začátku činnosti, se vše vydařilo. Činnost děti bavila. Škrabkou odřezávaly klacíky i pro jiné rostliny. Na konci jako nejzábavnější hodnotily zatloukání hřebíků do směrovek pomocí kladiva. Výsledný efekt z rozcestníku se dětem moc líbil a měly radost, že už na jejich pozemku nikdo nezabloudí a bude sloužit i lidem z okolí.

Doporučení: Při této aktivitě jsem volila větší obezřetnost a dozor nad dětmi, jelikož pracovaly s nástroji, kterými by si mohly ublížit. Zároveň jsem je na zvýšené riziko nebezpečí předem upozornila a vysvětlila jim správné zacházení s nástroji.

7.1.3 Domeček pro škvory

Edukační cíl: zadané cíle byly splněny

Metody: zadané metody byly využity

Časová dotace: Celkový čas se lehce protáhl kvůli hledání škvora v zahradě. Aktivita nám tedy nakonec zabrala 50 minut z plánovaných 45 minut. Na samotnou výrobu domečku postačí 20 minut.

Období: činnost proběhla v měsíci červenci

Motivace: Za pomoci obrázků si děti lépe živočichy představily a díky informacím

přečteným z knihy vyvolaly krátkou diskuzi. Děti přišly s nápadem zkusit škvora na zahradě najít, což se ukázalo jako dobrá motivace pro stavění domečku. Měly štěstí a škvora našly, proto bych tuto aktivitu příště zařadila jako formu motivace.

Hodnocení: Aktivita děti bavila, dokonce se nám povedlo jednoho škvora na zahradě najít a dát ho tak šetrně do jeho nového domečku. Dále pak děti vymýšlely, pro jaká jiná zvířátka by ještě mohly domečky vyrobit. Přišli jsme na spoustu dalších prvků, které by děti na zahradě chtěly mít. Opět se tak zapojily do plánování školní zahrady.

Doporučení: Některým dětem bylo potřeba poradit s inspirací, co na květináč namalovat. Nabídla jsem jim proto knihu s obrázky, které pomohly podnítit jejich představivost. Příště bych na místo permanentních fix, zvolila spíše tekuté akrylové barvy pro větší pestrost a barevnou škálu, aby byly květináče veselejší. Na druhou stranu fixy rychle zaschly a mohli jsme květináče okamžitě plnit slámou. Na některých místech šlo pletivo na květináči těžce ohnout a bylo potřeba dětem pomoci, aby nespadlo.

7.1.4 Strašák

Edukační cíl: zadané cíle byly splněny

Metody: využita byla projektová metoda a vyprávění

Časová dotace: Celkový čas byl 30 minut místo plánovaných 60 minut

Období: činnost proběhla v měsíci červenci

Motivace: Říkanka děti pěkně rozpochovala a na čerstvém vzduchu byla vhodným doplňkem, 3x jsme si ji zopakovali.

Hodnocení: Tato činnosti děti bavila asi ze všeho nejvíce. Popustily uzdu fantazii a na strašákovi se náležitě vyřádily. Každý se zapojil do vymýšlení outfitu a do jeho stavby. Děti vzaly zodpovědně shánění starého oblečení a každý tak přinesl, co bylo třeba. Komunikovaly mezi sebou a spolupracovaly na daném úkolu. Z celkového výsledku byly děti nadšené a s radostí ho umístily mezi záhon jahod.

Doporučení: Bylo dobré nechat dětem naprosto volnou ruku, aby se projektu zhostily po svém. Mohli jsme pozorovat rozdělení rolí ve skupině a projevy různých osobností. Mezi dětmi probíhala interakce a výsledek stál za to.

7.2 Evaluace konkrétních cílů

Tab. 1 Evaluace konkrétních cílů

Konkrétní cíle	Výstupy
Bylinková spirála	
Dítě dokáže popsat postup sázení bylin.	Všechny děti na konci hodiny popsaly postup sázení bylin.
Dítě následuje pracovní postup.	Všechny děti pracovaly podle předem řečeného postupu a zhotovily tak bylinkovou spirálu.
Informační popisky	
Dítě zvládne pracovat s používaným nářadím.	Všechny děti obstojně zvládly práci s kladivem. Jen jedno dítě bylo schopné zatlouci hřebík až do konce.
Dítě dbá na bezpečnost práce.	Všechny děti pracovaly s použitým nářadím bezpečně, ohleduplně a navzájem se upozorňovaly na případné nebezpečí.
Domeček pro škvory	
Dítě se řídí pracovním postupem.	Všechny děti postupovaly krok po kroku ke zhotovení výrobku.
Dítě se aktivně podílí na ochraně a tvorbě životního prostředí.	Až na jedno dítě ostatní přemýšlely, jakým jiným zvířatům by mohly postavit domeček a všechny děti věděly, k čemu je škvor užitečný.
Dítě má pozitivní vztah k životnímu prostředí.	Žádné dítě se zvířete nebálo a šetrně s ním všechny děti zacházely.
Strašák	
Dítě komunikuje v kolektivu.	Jen jedno dítě komunikovalo méně než

	ostatní, nicméně spolupracovalo na dané činnosti.
Dítě spolupracuje na tvorbě strašáka s ostatními.	Všechny děti spolupracovaly s ostatními ve skupině a byly aktivní.
Dítě vyjádří svůj názor.	Čtyři děti spolu komunikovaly a domlouvaly se na řešení zadaného úkolu a navrhovaly, jaké oblečení strašákovi oblečou.
Dítě si umí říci o pomoc.	Jedno dítě požádalo pedagoga o pomoc se sháněním daného oblečení na strašáka. Všechny děti pak požádaly o pomoc se zatlučením strašáka do záhonu.

7.3 Evaluace hlavních cílů

Tab. 2 Evaluace hlavních cílů

Hlavní cíle	Výstupy
Podílet se na budování školní zahrady.	Všechny děti se aktivně zapojily do vybraných činností a samy vybraly prvek, který jim na zahradě chybí a chtěly by ho tam mít. Společně ho pak vybudovaly a chtějí budovat prvky další.
Trávit více času venku v přírodě.	Všechny aktivity se prováděly venku na školní zahradě, tudíž se čas dětí strávený venku prodloužil. Děti mají zájem dělat další podobné činnosti.
Osvojit si pracovní činnosti na zahradě	Děti znají různé zahradnické náčiní a ví, jak s ním zacházet, znají práci s různým materiálem a zásady pěstitelství. Mají zájem na zahradě pracovat i na dále.

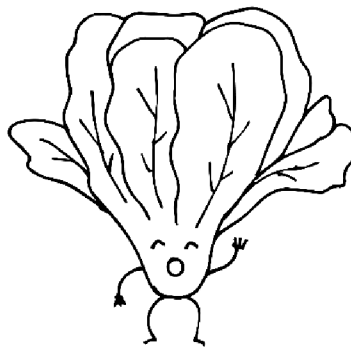
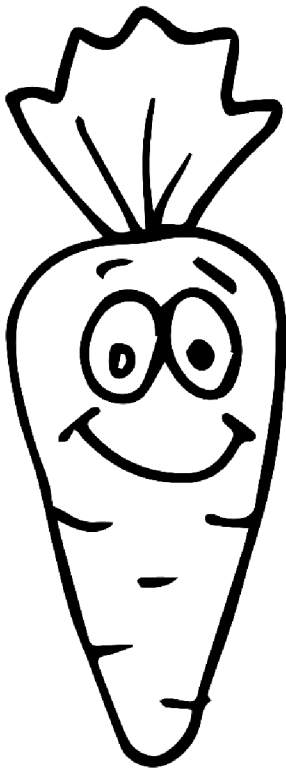
Na konci programu jsem s dětmi udělala ještě celkovou reflexi, kde jsem se ptala na aktivitu, která se jim líbila nejvíce, co nového se dozvěděly, co všechno si pamatují, jestli je práce venku na zahradě bavila, zda jim úkoly přišly náročné či jednoduché a co by na zahradě dál chtěly budovat. Dozvěděla jsem se, že všechny činnosti se dětem líbily, nejvíce je však bavilo stavění strašáka a bylinková spirála. Pamatovaly si spoustu informací o bylinkách, jejich pěstování a jak používáme různé pracovní nářadí. V pracích na zahradě by chtěly pokračovat, jelikož se díky našim výtvorům proměnila v hezčí místo, kde je možné trávit čas, hrát si a objevovat. Samy děti navrhovaly spoustu nápadů, co dalšího by na zahradě chtěly mít. Zpětná vazba jak od dětí, ale i od učitelů byla velmi pozitivní a práce, kterou jsem s dětmi na zahradě odvedla jim byla inspirací pro další budování. Ocenili dobré nápady, jejich provedení i formy, kterými jsem s dětmi pracovala. Další připravené metodické listy jsem proto paní ředitelce věnovala s tím, že by podle nich chtěly zahradu budovat dál, což mě velmi potěšilo.

Jako výhodu беру i to, že jsem se při ověřování aktivit setkala se špatným počasím, které je hlavní nevýhodou všech venkovních činností. Nezalekla jsem se a program jsem přizpůsobila aktuálním podmínkám. Ukázalo se tak, že pedagog by měl umět v takových chvílích improvizovat, a že aktivity lze přizpůsobit. Dají se modifikovat vůči venkovním či zahradním podmínkám, tak podle materiálu, který máme k dispozici, ale i věku dětí a jejich přání.

8. GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ PRO VYUŽITÍ V PRAXI

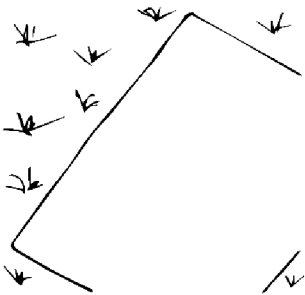
Grafické zpracování vychází z metodické přípravy a je zjednodušenou a hravou formou koncipováno tak, aby ho mohl využít jak pedagog, tak děti. Jednotlivé listy jsou v černobílé verzi pro případné vybarvení. Jednoduché kresby doplněny popisem znázorňují pracovní postup, který je vždy doplněn o pomůcky, které jsou potřeba pro vykonání dané činnosti. List obsahuje i krátkou motivaci v podobě různých otázek, básniček či říkadel a celý je doplněný hravými kresbami k danému tématu.

VYVÝŠENÉ ZÁHONY

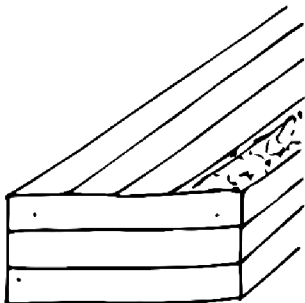

Na zahrádce hrabaly
chodbičku dvě žížaly.
Od pórku až k petrželi,
ke květáku, potom k zelí.
Šlo jim to jak o závod,
skončily až u jahod.
Trvalo to jenom chvíli,
celý záhon pěkně zryly.

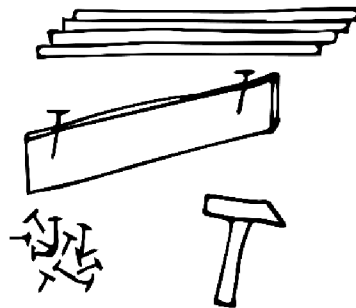
POSTUP:

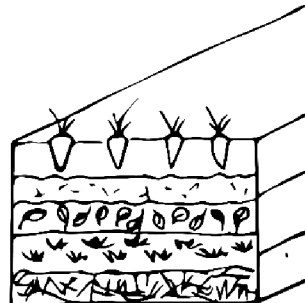
vymezíme prostor, půdu
zryjeme a odstraníme
trávu

záhon naplníme (od
nejtlustších po jemnější
rostlinné zbytky)

stlučeme dřevěná prkna do
tvaru obdélníku beze dna

nahoru dáme zeminu a do
ní zasadíme plodiny

POMŮCKY

- podle druhu obruby - dřevěná prkna, kámen, pletivo atp.
- nářadí: lopata, rýč, vidle, kladivo, pilka apod.
- drenáž - menší kamínky, štěrk, písek
- střední vrstva - měkký zelený odpad (tráva, listí, drn, drcené dřevo)
- svrchní vrstva - kvalitní zemina
- plodiny které chceme pěstovat (zelenina, ovoce a jiné plodiny, byliny, smíšené výsadby)

VESELÉ LAVIČKY

Pojďme si to tu trochu rozveselit!

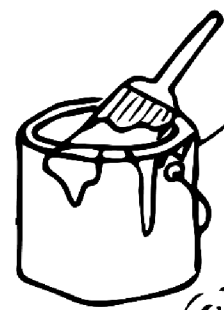
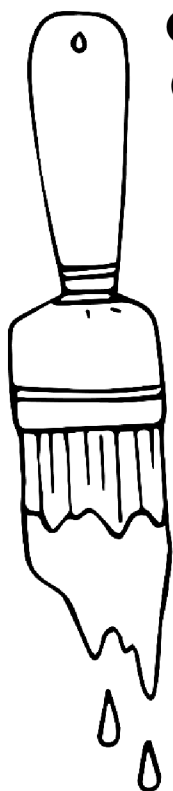
otázky:

Čím dostaneme starou barvu z lavičky?

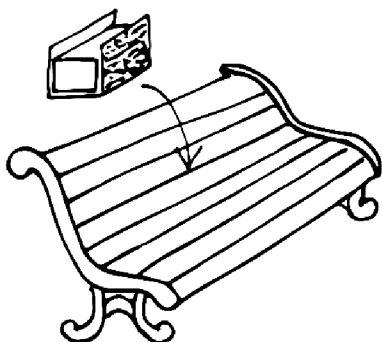
Jaké vlastnosti by měla mít barva kterou natřeme

venkovní lavičku?

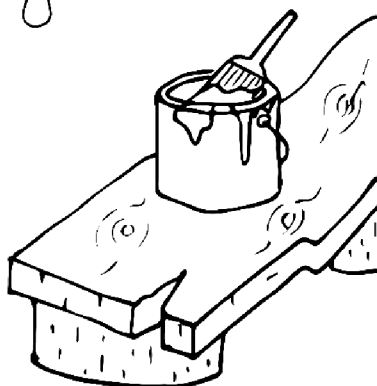
Jaké barvy můžeme namíchat z daných odstínů?

POSTUP:

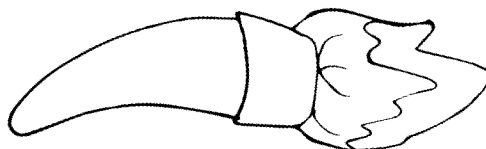
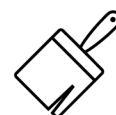
lavičky se obrousí za pomoci brusného papíru přidělaným na kusu dřeva

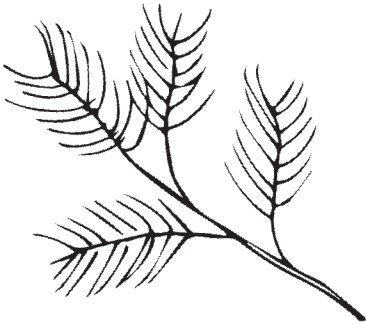
očistí se a různá dřívka či části lavičky se natrou libovolnou barvou na dřevo

POMŮCKY

- staré, časem zašlé lavičky
- brusný papír
- dřívko
- barva na dřevo
- štětec

SMYSLOVÁ CESTA

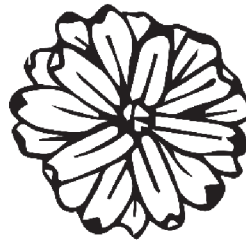
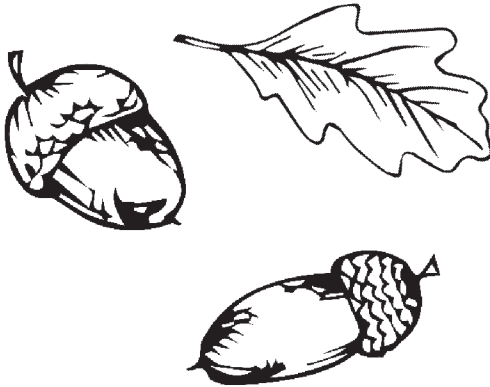
Naboso!

otázky:

Kolik máme smyslů a jaké?

Chodili jste někdy naboso?

Jaké materiály mohou přijít do smyslového chodníčku?

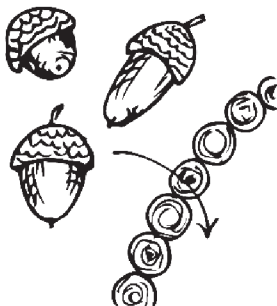
POSTUP:

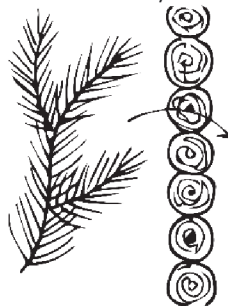
Vymezíme prostor a odstaníme trávu

Ze dřeva vytvoříme ohraničení a vyložíme kartony

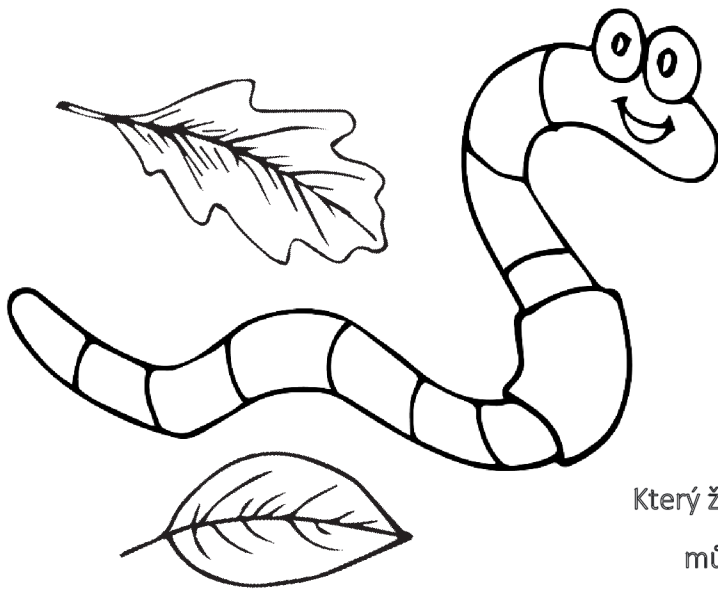
Jednotlivé prostory vyplníme přírodním materiálem

Jednotlivé prostory vyplníme přírodním materiálem

POMŮCKY

- lopata
- dřevěné kůly/prkna na ohraničení
- různé materiály (kameny a oblázky různých velikostí, mech, šišky, hlínu, písek, jehličí, kůru stromů, listí, špalky z kulatiny, žaludy, bukvice, piliny, slámu, kaštiny, vodu, bahno, větvičky, mušle, směs vonných bylin, fazole, chvojí, cihly, propletené vrbové proutí atd.)

KOMPOST

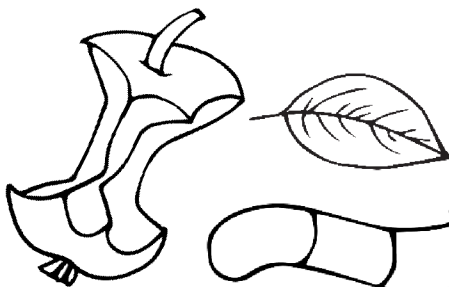
otázky:

K čemu slouží kompost?

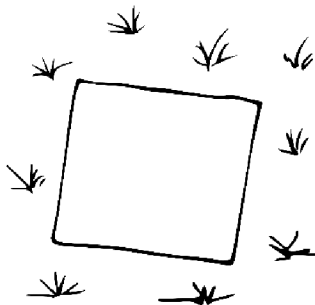
Z čeho se získává?

Který živočich je pro kompost důležitý a můžeme ho v něm zahlédnout?

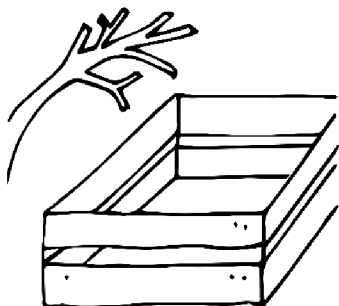
Který druh odpadu je ke kompostování vhodný a který ne?

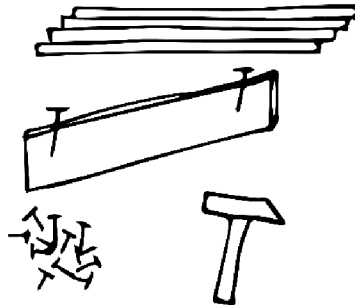
POSTUP:

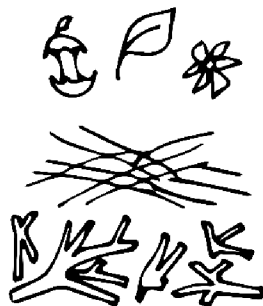
vymežíme místo a upravíme ho

vložíme na dno nalámané suché i mokré větve, a na ně další organický materiál

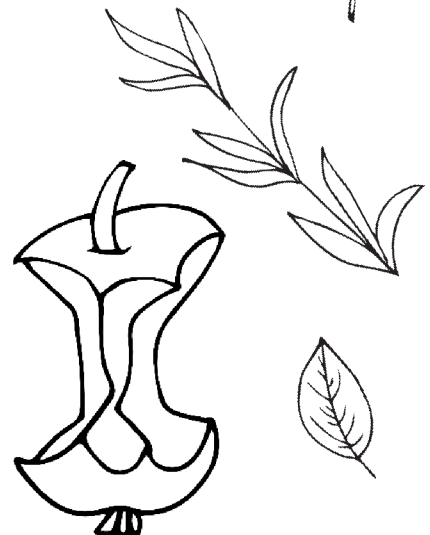
postavíme dřevěnou ohrádku z prken

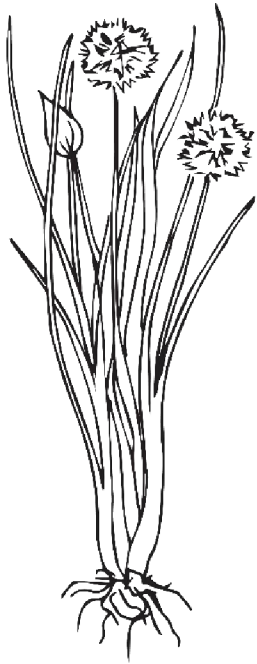
na 2-3 díly dřevěného materiálu přidáme 1 díl zeleného

POMŮCKY

- Vhodný materiál na obrubu kompostu - dřevěná prkna
- hřebíky/šrouby
- kladivo
- organické zbytky

BYLINKOVÁ SPIRÁLA

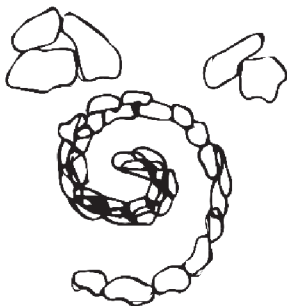

POMŮCKY

- Kameny
- Hlína
- vybrané bylinky
- štěrk
- lopatky
- hrabičky
- konvička

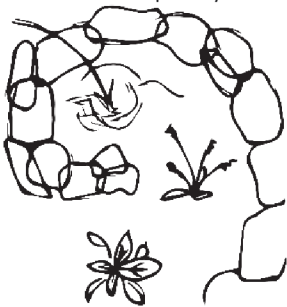
POSTUP:

odstaníme trávu a
vyskládáme kameny do
tvaru spirály

spirálu vysypeme
štěrkem či kamením a
zasypeme hlínou

zasadíme rostliny

zalijeme

Dnes máme den bylinkový,
od přírody voňavý.

V naší zahrádce si hoví
pro chuť, vůni, pro zdraví.

Den už zase kvapem chvátá,
stihnu popřát dobré ráno?

Na čaj meduňka a máta,
a na pizzu oregano.

Petrželku do nádivky.

Zapráší se po ní.

Samozřejmě do polívky,
s čerstvou krásně voní.

Dávám tam i libeček,
aby lepší byla.

Ale jenom ždibeček,
je v něm velká síla.

Řepík dobře rány hojí,
bazalka je skvělá

a kdo šalvěje se bojí,
velkou chybu dělá.

Pažitku dám do tvarohu,
pak se hladím po břichu.

V zimě aspoň chleba s máslem,
na něj sypu řeřichu.

Cítíte tu vůni z vánku,
to voní můj bramborák.

Mám v něm vlastní majoránku.

Nevěříte? Je to tak.

INFORMAČNÍ POPISKY

otázky:

Které rostliny na zahradě neumíte pojmenovat?

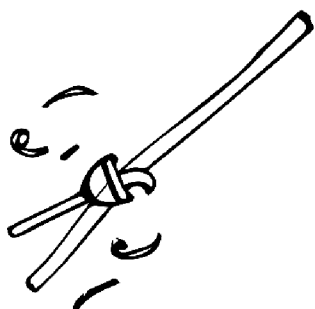
Víte, jak hledat v atlasu rostlin?

Stalo se vám někdy, že jste někam přišli a nevěděli jste, kudy máte jít?

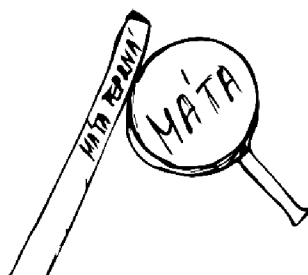

POMUCKY

POSTUP:

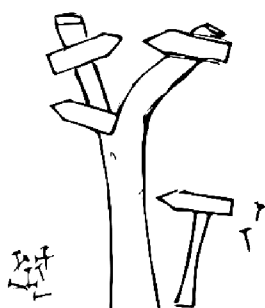
nařežeme klacíky na požadovanou délku a jednu stranu oškrábeme škrabkou

pomocí fixu napíšeme název a klacík zapícheme k rostlině

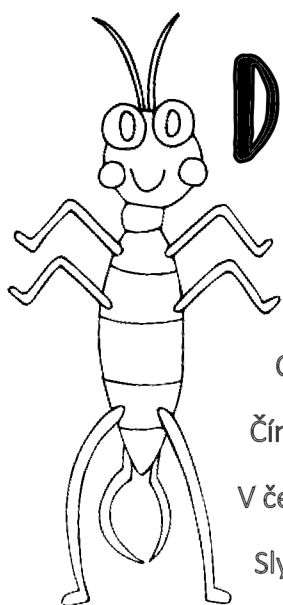

opravujeme dřevěný kůl, nařežeme směrovky a napíšeme na ně názvy

směrovky zatlučeme do kůlu ve správném směru

- jmenovky z klacíků:
- škrabka na brambory
- akrylový popisovač
- klacíky o průměru cca 2 cm (nejlépe z měkkého dřeva - lípa)
- atlas bylin
- pilka
- rozcestník:
- dřevěný kůl
- dřevěné desky (směrovky) o rozměru cca 30x10cm (lze použít staré palubky, lišty, odřezky)
- akrylový popisovač
- hřebíky
- kladivo

DOMĚČEK PRO ŠKVORY

Nelezou do ucha a nepropichují bubínky! Za to milují mšice.

otázky:

Co vidíte na obrázku (škvora)?

Čím se škvor živí, co má nejraději?

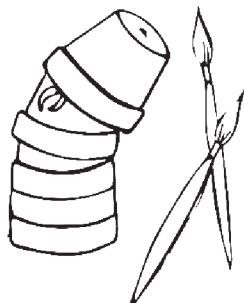
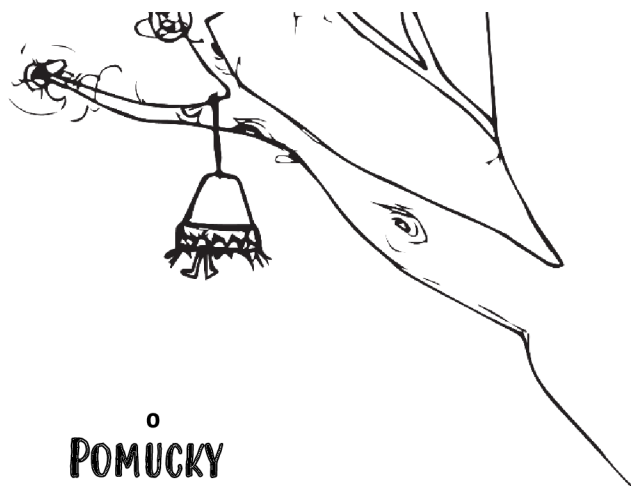
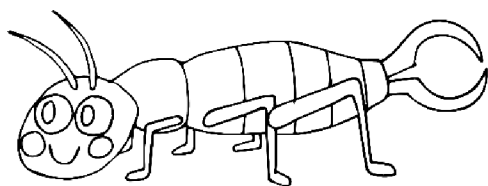
V čem je užitečný pro naši zahradu?

Slyšeli jste, co se o škvorech říká?

Škvoři jsou všežravá stvoření. Často ale dají přednost spíše masité stravě a vajíčkám hmyzu před listy či ovocem. Jsou společně s beruškami zdatným nepřítelem mšic a na jejich lov se vydávají v noci a přes den se

ukrývají. Mají rádi chladné a klidné skuliny a jsou biologickou ochranou zahrady. Proto pro ně vytvoříme příjemný úkryt, aby se nám tu nerozmnožily mšice a nepřišli jsme o naši úrodu.

POSTUP:

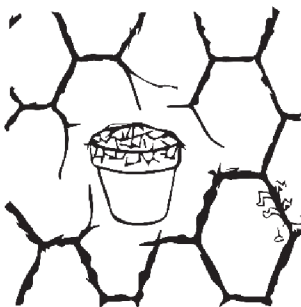
květináče pomalujeme akrylovými barvami

dírkou dna květináče protáhneme provázek a uděláme očko

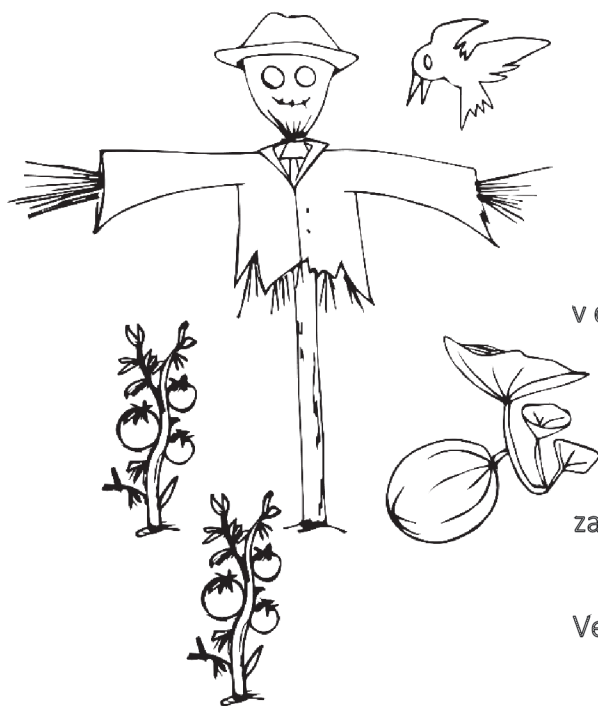
květináč naplníme suchou slámou nebo senem

otvor přetáhneme pletivem a pověsíme

POMŮCKY

- keramický či terakotový květináč (nejlépe neglazovaný)
- provázek
- pletivo (případně citrusová síťka nebo rašlový pytel na cibuli či brambory)
- sláma/seno
- akrylové barvy/fixy

STRAŠÁK

Stojí strašák na poli, (stojíme snožmo, ruce v rozpažení)

v dáli vidí topoly. (dáme ruku nad oči a otáčíme se ze strany na stran - rozhlížíme se)

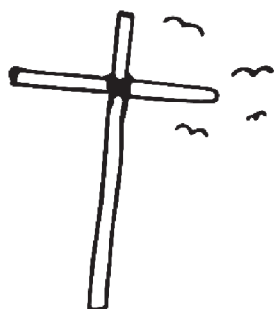
Kolem něho krouží ptáci, (běháme dokola a máváme rukama jako ptáci)

zahánět je, to dá práci. (stojíme, ruce v rozpažení, otáčíme se v pase ze strany na stranu)

Večer, když jdou všichni spát, (dřepneme si a ruce složíme pod tvář)

musí on tam pořád stát. (stoupneme si snožmo, ruce v rozpažení)

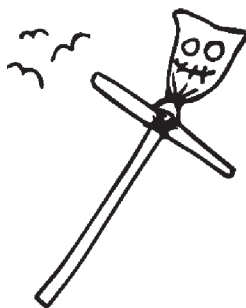
POSTUP:

připravíme kostru
strašáka

vycpeme pytel na hlavu
senem

přiděláme ho na vrchol
kostry jako hlavu

Vybereme oblečení a
některé části vyplníme
slámou

POMŮCKY

- dva dřevěné kůly/latě (kostra)
- hřebíky
- kladivo
- provázek
- sláma nebo seno na vycpání
- jutový nebo plátěný pytel na hlavu
- oblečení pro strašáka (například stará košile, kalhoty, klobouk...)
- případně fixy či knoflíky na obličej

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zhotovení série metodických listů zaměřených na pracovní činnosti na školní zahradě, jejich pilotní ověření a grafické zpracování. Metodické listy byly vytvořeny na témata: *Vyvýšené záhony*, *Veselé lavičky*, *Smyslová cesta*, *Kompost*, *Bylinková spirála*, *Informační popisky*, *Domeček pro škvory*, *Strašák*. Následně proběhlo jejich pilotní ověření na základní škole v Janských Lázních. Ověření bylo provedeno na čtyřech tématech, a to *Bylinková spirála*, *Informační popisky*, *Domeček pro škvory* a *Strašák*, které jsme po dohodě s ředitelkou školy vybrali.

Jako první proběhlo ověření tématu *Bylinková spirála*. Tato činnost patřila ke složitějším jak na práci, tak na materiál, ale i mladší děti si se stavbou hravě poradily. Dětem bylo v průběhu činnosti potřeba pomoci se stavěním spirály a rozmístěním kamenů, aby byla spirála stabilní a nezbortila se. Z hlediska časové dotace stačil čas kratší, než plánovaných 120 minut. Činnost mimo jiné ukázala, jak děti umí spolupracovat na zadaném úkolu.

Druhé proběhlo ověření tématu *Informační popisky*. Tato aktivita patřila k těm jednodušším, nicméně z hlediska bezpečnosti je potřeba dbát větší pozornosti na dodržování správného zacházení s kladivem a opatrnosti při zatloukání hřebíků, aby nedošlo k úrazu. Menším dětem je potřeba se zatloukáním pomoci. Taktéž s nadepsáním jmen rostlin na klacíky.

Dále došlo k ověření aktivity na téma *Domeček pro škvory*. Vhodnou motivací se ukázalo hledání škvora na zahradě, díky čemuž se může protáhnout výsledný čas aktivity. Děti projevíly zájem o ochranu přírody. Menším dětem je opět potřeba pomoci s přiděláním pletiva a dbáme bezpečnosti.

Téma *Strašák* si vybraly děti sami a tím se tak podílely na budování zahrady. Téma mělo charakter projektu, tudíž se zde ukázalo, jak děti umí spolupracovat, komunikovat ve skupině, rozdělit si role a naplánovat postup tak, aby byly s výsledkem spokojeni. Děti se tak zapojily do shánění oblečení a celý projekt byl v jejich režii.

Vyzkoušeny tak byly činnosti různého charakteru s věkovou kategorií mladšího školního věku, nicméně všechny aktivity jde modifikovat tak, aby odpovídaly dané věkové skupině. Mladším dětem je potřeba aktivity více předpřipravit, starší děti se mohou podílet na veškeré činnosti s nimi spojené, od složitějších pracovních postupů po jednodušší.

Hlavní cíle, které byly pro činnost na školní zahradě vytyčeny se povedlo splnit, tudíž i dílčí cíle aktivit byly naplněny. Vypracované metodické listy a jejich grafické zpracování může využít jakákoliv organizace, zabývající se činnostmi na školní zahradě.

ZDROJE

Odborná literatura

COLDITZ, Gabriele., 1999. *Škádci na zahradě*. Praha: Knižní klub a Balios. ISBN 80-7176-930-4.

ČINČERA, Jan., 2013. *Environmentální výchova: efektivní strategie*. Praha: Agentura Koniklec: Brontosauří ekocentrum Zelený klub. ISBN 978-80-904141-1-2.

DANIŠ, Pavel., 2018. *Tajemství školy za školou: Proč učení venku v přírodě zlepšuje vzdělávací výsledky, motivaci a chování žáků*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-631-6.

EZECHEL, Miroslav a kol., 2013. *Školní zahrady a jejich využití k EVVO a k udržitelnému rozvoji*. 2., rozš. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie. ISBN 978-80-87610-12-1.

GRÜNDLER, Elisabeth, SCHÄFER, Norbert., 2010. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-523-4.

HÁBOVÁ, Vlasta a kol., 2018. *Praktická péče o školní zahradu společně se žáky*. 2. vyd. Chaloupky, o.p.s. ISBN 978-80-906417-4-7.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ, Jiřina., 2011. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0030-7.

CHMELOVÁ, Štěpánka., 2010. *Pěstitelství na ZŠ I. Didaktika výuky*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-221-2.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina, KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna., 2013. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe s.r.o. ISBN 978-80-7496-071-0.

KALINA, Miroslav., 2016. *Hnojení půdy a kompostování v zahradě*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5848-0.

KOLÁŘ, Zdeněk., 2012. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos., 1930. *Didaktika velká*, 2. vyd. Praha: Dědictví Komenského, Knihovna pedagogických klasiků.

MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil., 2003. *Výukové metody*. Brno: Paido, ISBN 80-7315-039-5.

NESVADBA, Miloš, SUSA, Jan., 2007. *Nekouše to, neštípe to, nezlobí to, copak je to?* Benešov u Prahy: Blug. ISBN 978-80-7274-964-5.

PÁVKOVÁ, Jiřina., 2014. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7290-666-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. 2002. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.

ŠTORCH, Eduard., 1929. *Dětská farma: Eubiotická reforma školy*. Nákladem Dědictví Komenského, Pedagogická práce.

ZELENÝ KRUH., 2009. *Člověk + příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahu lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. Praha: Zelený kruh. ISBN 978-80-903968-5-2.

ZORMANOVÁ, Lucie., 2012. *Výukové metody v pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0.

Časopisy

ČINČERA, Jan, HOLEC, Jakub., 2016. Terénní výuka ve formálním vzdělávání. *Envigogika* [online], roč. 11, č. 2. [vid. 6. 4. 2022]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/533/684>

MORKES, František., 2010. Z historie školních zahrad. *Envigogika* [online], roč. 5, č. 2. [vid. 6. 3. 2022]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/333/338>

NEPRAŠ, Karel; ŠIKULOVÁ, Renata., 2021. Odkud a kam směřuje venkovní výuka? Historie, současnost a trendy ve venkovní výuce v kontextu vzdělávacích teorií. *Pedagogická orientace* [online], roč. 31, č. 2, s. 158-177. [vid. 20. 3. 2022]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/20596/16645>

VÁCHA, Zbyněk., 2015. Didaktické využití školních zahrad v České republice na primárním stupni základních škol. In: *Scientia in educatione* [online], roč. 6, č. 1, s. 80-90. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/scied/article/view/143>

Internetové zdroje

ANON., 2022. *zsposepneho.cz* [online] [vid. 7. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.zsposepneho.cz/files/posts/3083/files/protazeni_s_basnickou.pdf

HOFMANN, Eduard., 2015. Terénní vyučování. In: *Metodický portál RVP* [online]. 10. 08. 2005 [vid. 18. 4. 2022]. ISSN 1802-4785. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/263/TERENNI-VYUCOVANI.html>.

KORDULOVÁ, Marie., 2012. *Naše školní zahrada jako přírodní učebna – praktická metodická pomoc školám.* [online]. Liska - o.s. Dostupné z: [dostupné z: https://www.liska-evvo.cz/doc/pomucky-publikace](https://www.liska-evvo.cz/doc/pomucky-publikace)

KOZLOVÁ, Dagmar., 2022. Jak proměnit školní zahradu či hřiště. *Proměny pro školy* [online]. [vid. 20. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.promenyproskoly.cz/cz/inspirujtese/nazory-odborniku/article/1/deti-drive-a-dnes-jak-se-zmenila-hra-a-pobyt-deti-v-prirode.html>

KŘÍŽ, Radek., 2012. Báseň o chuti bylinek. In: *zena-in.cz* [online] [vid. 29. 6. 2022]. Dostupné z: <https://zena-in.cz/clanek/basen-o-chuti-bylinek>

MŠMT [online]. [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/zajmovevzdelavani-1>

MŠMT [online]. [vid. 5. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/8254_1_1/

NADACE PROMĚNY KARLA KOMÁRKA., 2016. České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas. *Nadace proměny Karla Komárka* [online] 5. 5. 2016. [vid. 5. 5. 2022]. Dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz/cz/vyzkum.html>.

NADACE PROMĚNY KARLA KOMÁRKA., 2018. *Měsíc školních zahrad 2018 - Průvodce aktivitami venku* [online]. [vid. 17. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.promenyproskoly.cz/cz/novinky/article/105/pruvodce-aktivitami-venku.html>

NADACE PROMĚNY KARLA KOMÁRKA, 2021. Program Zahrada hrou. *Nadace proměny Karla Komárka* [online] [vid. 17. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.nadace->

promeny.cz/cz/granty/program-zahrada-hrou.html

NADACE PROMĚNY KARLA KOMÁRKA., 2022. *Proč je pro děti důležitý kontakt s přírodou?* [online]. [vid. 5. 5. 2022]. Dostupné z:

<https://www.promenyproskoly.cz/cz/inspirujte-se/nazory-odborniku/article/2/proc-je-pro-deti-dulezity-kontakt-s-prirodou.html>

PATOČKOVÁ, Soňa., 2016. *Přírodní učebna jako centrum formálního i neformálního vzdělávání* [online]. Staré Město: Střední odborná škola a Gymnázium [vid. 20. 4. 2022]

Dostupné z: https://www.sosgsm.cz/cardfiles/card-6916/card-13755/files/prirodni-ucebna-04-ebook.pdf_8d4bc07f6c20d060f6909f0319e35bfe1466663650.pdf

PŘÍRODNÍ ZAHRADA., 2018. *Přírodní zahrada z.s.* [online] [vid. 17. 6. 2022]. Dostupné z: <http://prirodnizahrada.eu/co-je-to-prirodni-zahrada-2/>

ŘÍHOVÁ, Jolana., 2022. *Jak proměnit zahradu na míru dětem a jejich vzdělávání.*

[online]. [vid. 25. 6. 2022]. Dostupné z: [https://www.nadace-](https://www.nadace-promeny.cz/userfiles/files/2016/VZDELAVANI/Jak%20na%20promenu%20zahrady_WE)

[promeny.cz/userfiles/files/2016/VZDELAVANI/Jak%20na%20promenu%20zahrady_WE](https://www.nadace-promeny.cz/userfiles/files/2016/VZDELAVANI/Jak%20na%20promenu%20zahrady_WE)
B.pdf

ZAHRADACENTRUM, 2021. Strašák do zelí, vinohradu i rýžového pole. In: *zahrada-*

centrum.cz [online] [vid. 6. 6. 2022]. Dostupné z: [https://www.zahrada-](https://www.zahrada-centrum.cz/clanky/459-strasak-do-zeli-vinohradu-i-ryzoveho-pole)

[centrum.cz/clanky/459-strasak-do-zeli-vinohradu-i-ryzoveho-pole](https://www.zahrada-centrum.cz/clanky/459-strasak-do-zeli-vinohradu-i-ryzoveho-pole)

Seznam příloh

Příloha č. 1	Bylinková spirála - informace k bylinkám	1
Příloha č. 2	obrázek Škvora obecného	3
Příloha č. 3	Informace o škvorovi	4

Přílohy

Příloha č. 1 Bylinková spirála - informace k bylinkám

Máta koktejlová

Její mentolovou vůni a řadu pozitivních účinků zná lidstvo již po tisíciletí. Nejstarší zmínky o jejím užívání pocházejí z období raného středověku z Egypta, nicméně se předpokládá, že lidé mátu využívali již mnohem dříve. Tato bylinka patří do čeledi hluchavkovitých a v současnosti se jedná o jednu z nejvíce využívaných bylin, ať už v medicíně, lidovém léčitelství nebo potravinářství. Máta se totiž skvěle hodí do kuchyně a proslulý je zejména čaj z jejích lístků. Vypěstovat si tuto poměrně nenáročnou rostlinu můžete i doma – je vytrvalá, odolná a hodí se tak i na záhon. Má ráda polostín.

Oregano zlaté

Oregano neboli Dobromysl obecná je typická bylinka středomořské kuchyně. Bylinka je známá již od starověku. Staří Řekové používali Dobromysl k léčbě kožních podráždění, infekcí a křečí. V Řecké mytologii byla spojována s bohyní lásky Afroditou jako symbol štěstí. Proto Řekové používali bylinku při svatebních obřadech. V tradiční čínské medicíně se používala proti horečce, zvracení a podráždění žaludku. Je nepostradatelnou surovinou při přípravě pizzy, těstovin, rajčatových omáček, špaget a zeleninových salátů. Potřebuje suché slunečné stanoviště, lze ji úspěšně pěstovat i na skalce.

Pažitka pobřežní

Obsahuje velké množství vitamínu C a B, je nenáročná a lze ji pěstovat také v truhlíku či květináči na balkoně nebo parapetu doma. Bývala nepostradatelnou součástí každé zahrádky a její pěstování bylo běžné již ve starověku, s největší pravděpodobností i dříve. Tehdy se věřilo, že pažitka potírá melancholii a odpuzuje zlé duchy a nemoci. Proto se vysazovala pod okny místností, kde spaly malé děti. Svazky pažitky se věšely do místností a přivazovaly k postelím.

Levandule širokolistá

Je to oblíbená bylinka pro svou dlouhotrvající vůni i po usušení a také pro své léčivé účiny i schopnosti odpuzovat hmyz. Vyžaduje sušší a slunné stanoviště. Levandulové květy se používají do voňavých džemů a vyrábí se z nich levandulový ocet. Je možné vyrobit si k pečení i levandulový cukr!

Rozmarýn lékařský

Rozmarýn lékařský využijete na mnoho způsobů při vaření, ale má i léčivé účinky. Zvyšuje krevní tlak, zlepšuje krevní oběh, odstraňuje pocit chladu v končetinách studentům zase napomůže k lepší paměti a ke zvýšení koncentrace. Miluje slunce, velmi mu proto

svědčí pobyt venku prakticky po většinu jeho vegetačního období. Na rozdíl od většiny rostlin mu intenzivní sluneční paprsky nevaří, ale naopak napomáhají k jeho větší aromatickosti i vůni.

Meduňka lékařská

Meduňka je vytrvalá bylina, která na správném stanovišti přečká zimu bez velkých problémů. Daří se jí zejména v blízkosti levandule lékařské. Se svou příjemnou citrónovou vůní, která příznivě působí na lidskou psychiku, zastává čestné místo v každé správné bylinkové zahradě. Účinné látky obsahují listy a nať meduňky. Pomáhá při lehkých střevních potížích a nadýmání, snižuje bolesti hlavy a stavy paniky.

Šalvěj lékařská

Když musela svatá Matka Boží s Jezulátkem utéci před Herodesem, prosila všechny květiny na poli o pomoc, ale žádná jí neposkytla přístřeší. Tu se sklonila k šalvěji a u ní našla útočiště. Pod jejími hustými listy našla bezpečný úkryt i s dítětem před Herodesovým vojskem. Prošli okolo a nezpozorovali je. Jen co přestála nebezpečí, vyšla Matka Boží z úkrytu a mile řekla šalvěji: “Od nynějška až na věky budeš u lidí nejoblíbenější květinou. Dávám ti moc vyléčit lidem všechny nemoci. Ochraňuj je před smrtí tak, jako jsi mne zachránila.” Od té doby bylina kvete, pomáhá a léčí lidi.

Aromatická bylina se sametově hebkými listy má řadu výborných zdravotních účinků. Její lístky se používají proti nachlazení, ale také na špatnou náladu. Výborně poroste na slunném a dobře chráněném místě.

Petržel naťová

Petržel byla ve středověku spojována se smrtí a temnými silami. Ve skutečnosti je však rostlina léčivá a velmi užitečná. Obsahuje velké množství vitamínu C a silic, je bohatá na železo a hořčík. V lidovém léčitelství se šťáva z listů používá na místa pokousaná hmyzem nebo jako přírodní repelent proti komárům. Rostlině se daří na slunném a polostinném stanovišti.

Příloha č. 2 – obrázek Škvora obecného

Obr. 22 Škvor obecný (Kretschmer in Colditz 1999)

Příloha č. 3 – Informace o škvorovi

„O škvorech a jejich klišťkách dodnes kolují všemožné pověsti. Ve skutečnosti kleště slouží k uchopení potravy a jejímu dopravení do úst., kromě toho ale také k obraně a rozkládáním křídel. Velká blanitá křídla druhého páru jsou totiž v klidu složená pod malými krovkami a škvor je používá jen zřídka. Nejčastěji se setkáme se škvorem obecným, který měří okolo 2 cm. Přes den se škvoři shromažďují ve velkých společenstvech pod kameny, prkny a spadáným listím, kde chránění před sluncem přespávají. V noci se vydávají na lov. Protože loví mšice, červce, housenky, mouchy a různé larvy, platí v zahradě za významné pomocníky. Proto bychom jim měli odpustit, když si občas místo zákusku poslouží květem jiřiny. Přezimují v podzemních komůrkách, do kterých také kladou vajíčka. Samičky se starají o potomstvo: čistí a ochraňují vajíčka, a dokonce krmí vylíhnuté larvy. Chceme-li škvorům pomoci, můžeme jim nabídnout hnízda na přespání: obrácené květináče naplněné dřevitou vatou. Je vhodné je rozvěsit na stromy a keře v blízkosti kmene nebo větší větve, aby škvoři mohli lehko vlézt dovnitř“ (Colditz 1999).